

בְּרוּךְ שְׁפִינוּזָה

הַשְּׁתַּלְמוּת

שֶׁכֶּל הָאָדָם

N.º de Registo 1744
Estante R
Prateleira 2
N.º de Ordem F

EX LIBRIS

S. SCHWARZ

בְּרוּךְ שְׁפִינוּזָה

הַשְׁתַּלְמוֹת

שֵׁכַל

הָאָדָם

פִּי אִם בּוֹאֵת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל
הַשֶּׁכֶל וְיִרְעֵ אוֹתִי (רַמְבַּ"ם בֵּיג)

מְחַרְזֵם לְעֵבֶרִית מֵאֵת

יִצְחָק בֵּי־מֵאִיר מְרַגְלִיּוֹת

בְּצֵרוּף שֵׁל שׁ תְּמוֹנוֹת

וִרְשָׁה, תְּרַצִּיָּה

הוֹצֵאת סְפָרִים מ. עֶרְלִיכְמָנֶן

INSTITUTO DE HISTORIA
ANTIGA E JUDAICA

Benedicti de Spinoza

TRACTATUS

de intellectu omendatione

Wszelkie prawa przedruku zastrzeżone

**Copyright, January 1935 by Publishing house
M. Erlichman, Warsaw, Poland**

Printed in Poland

B. SPINOZA

Hisztalmuth Sechel Haadam

**Wyd. i Księgarnia M. Erlichman,
Warszawa, Nowolipki 36**

**Druk. Sikora i Mylner, Warszawa,
Nowolipki 6.**

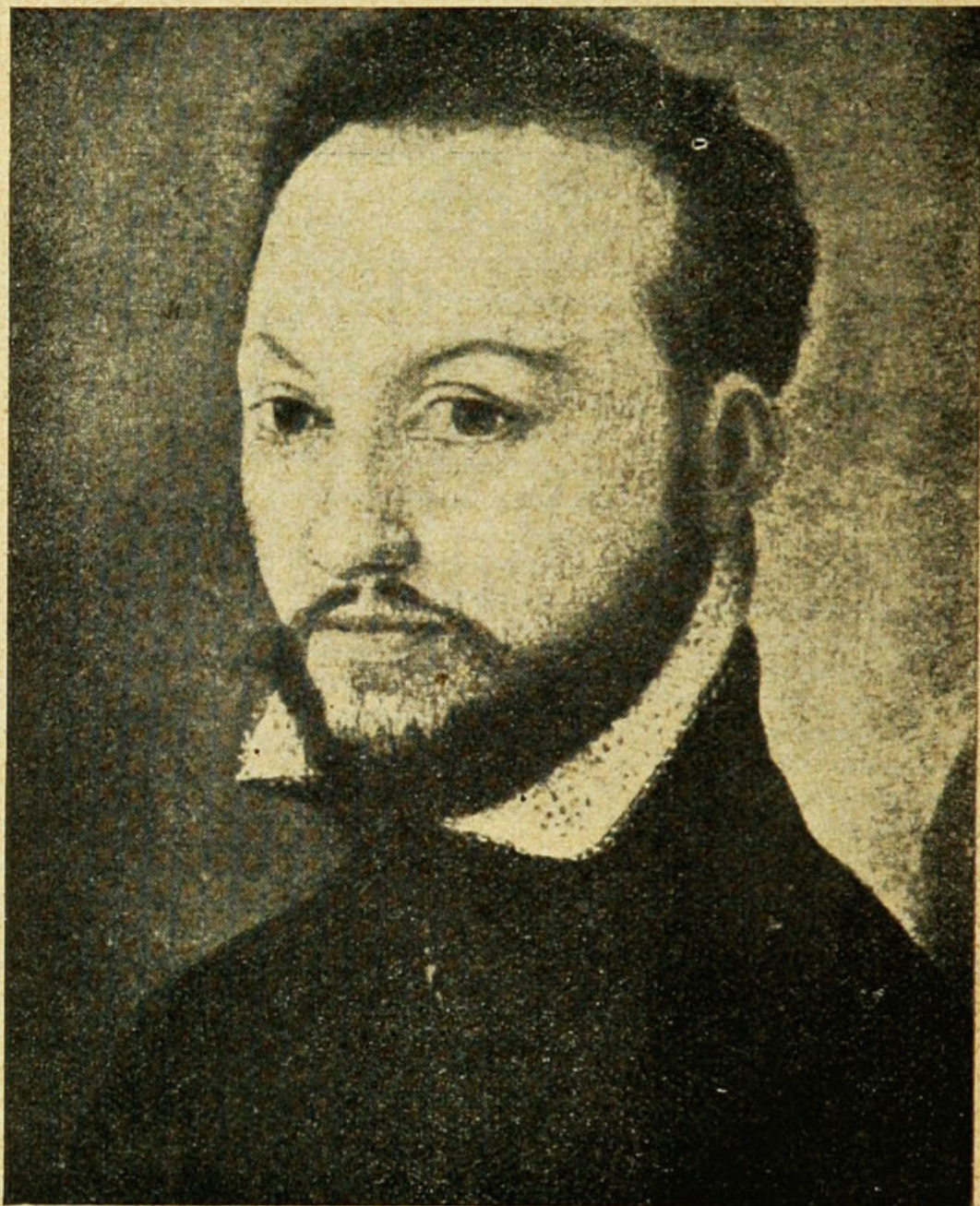
1

9

3

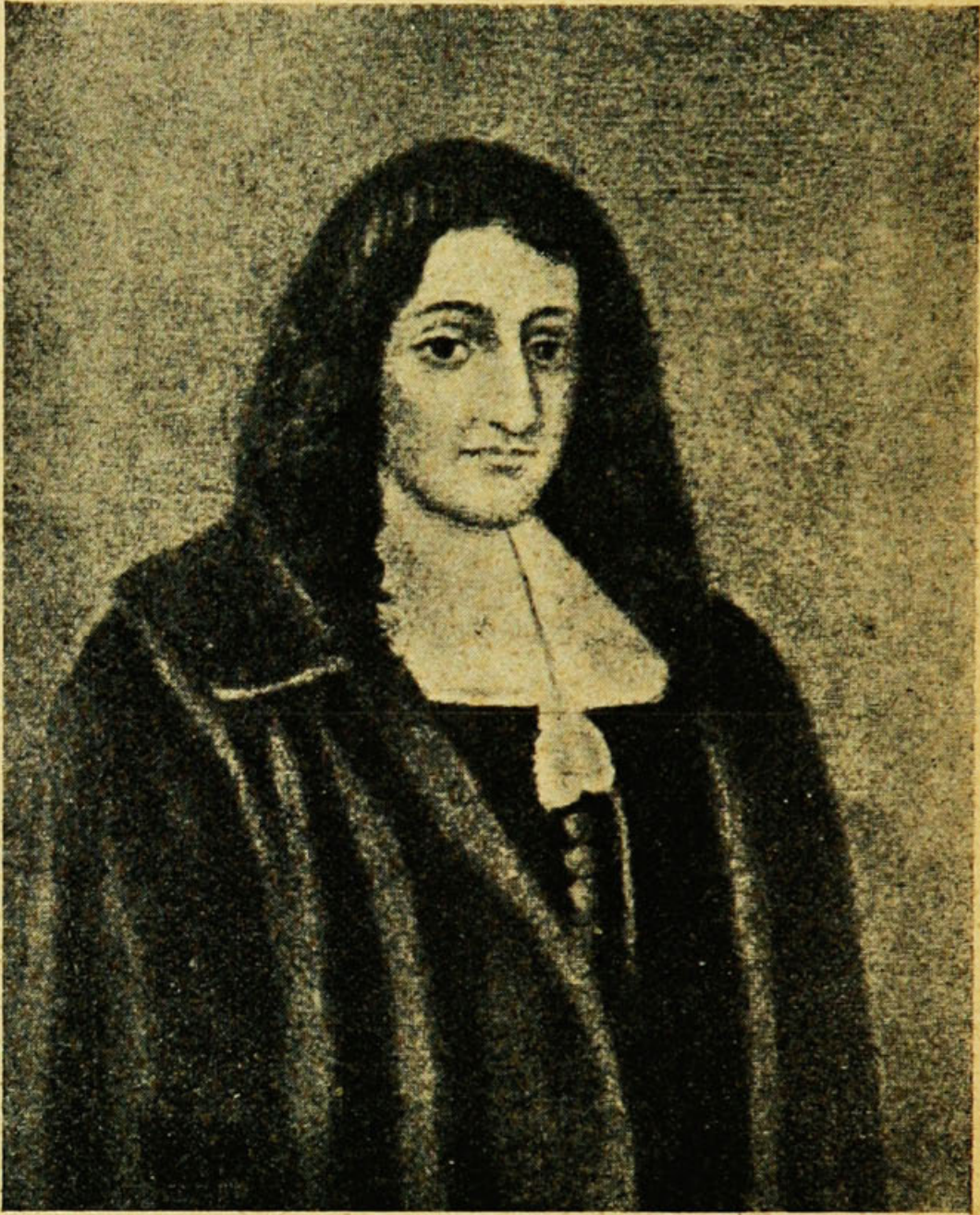
5

2567 2015

ברוך שפינוזה בימי נעוריו

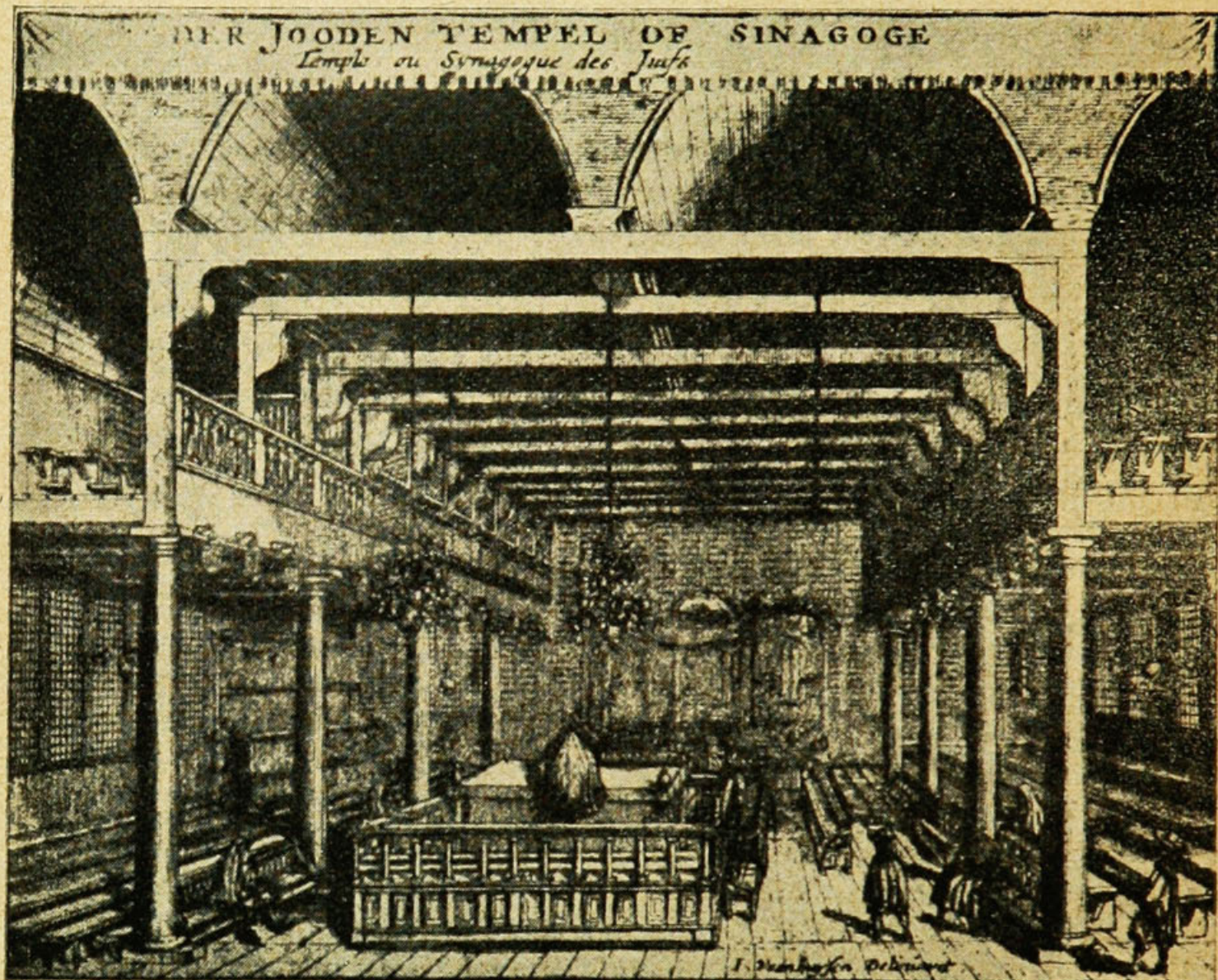

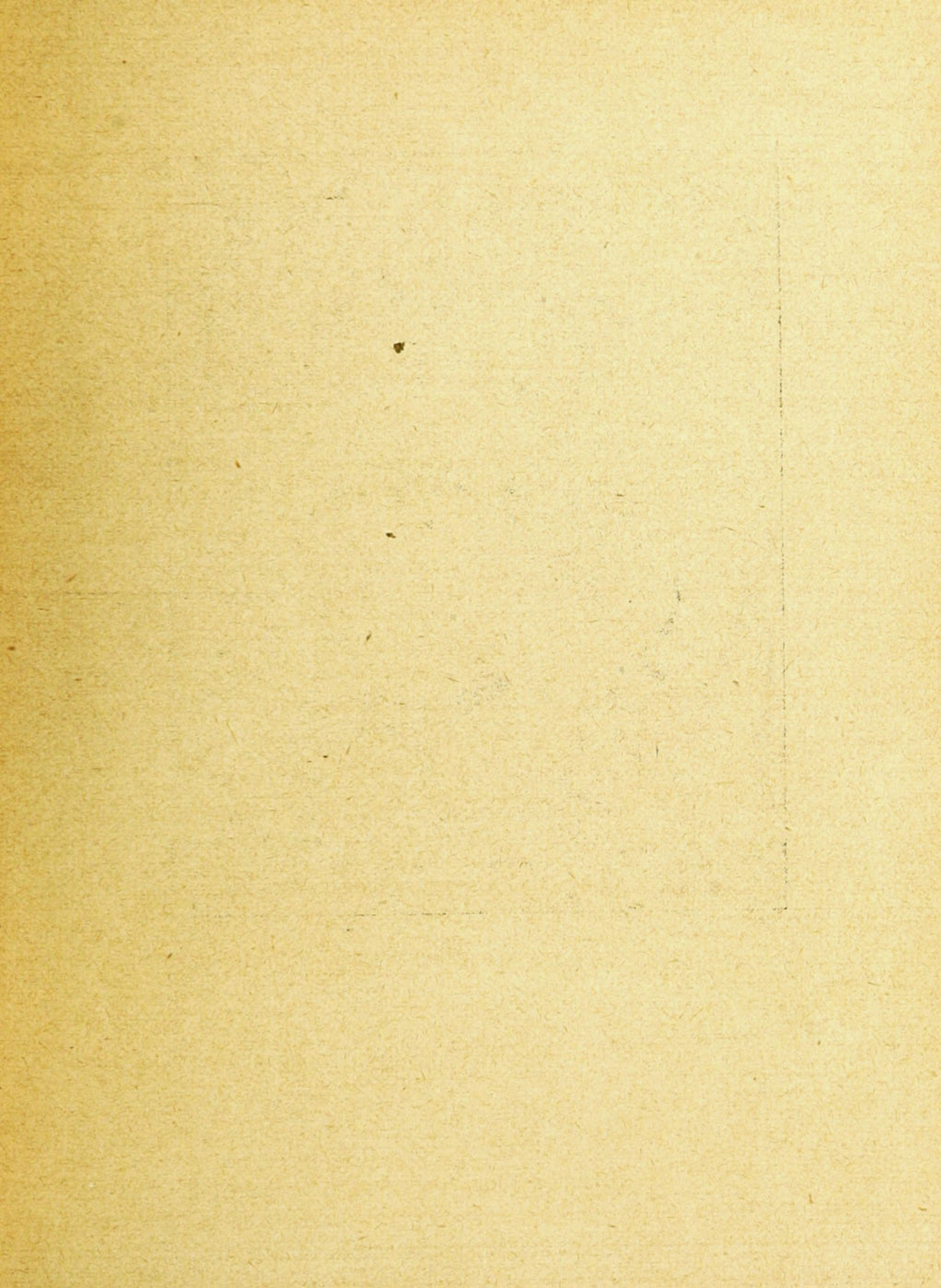
שפינוזה בסוף ימיו

בית-הכנסת של הספרדים באמשטרדם
 בו התפלל שפינוזה ובו הוחרם
 (על-יד בית-הכנסת הזה עמד בית-הספר העברי, שנתחנך בו שפינוזה)

לידידי ונכבדי .

שְׁלָמֵי אֲמוּנֵי הָאֲמֶת הַיְחִידִים
הַשְּׂרִידִים הַנֶּאֱמָנִים בְּבְרִית בְּאֲמֶת
וּבְרַבֵּב שְׁלָם מְקַטֵּר מְגִישׁ
לְמוֹזְכֶּרֶת עוֹלָם

מאתי אוהבם ומוקירם

המתרגם .

אל הקורא

מי יודע אם לא רוח הנביאים חווי יה נחה על נינם ונכדם זה! "באמרי שפר אלה וכאלה רמית ונשגבות יעריץ ויקדיש אביר המשוררים היינריך היינע את שם ברוך שפינוזא הוא שפינוזא אשר בחייו רבו קמיו ואויביו בנפש עצמו מספר יען אשר מלאו לבו להסיר את הצעיף מהאמת ויקחה אחר כבוד כי אהבה אהבה נצחת ויארשנה לו לעולם ותהי נר לרגלו ואור לנתיבתו כל הימים הוא שפינוזא אשר גם בימי קאנט ומענדעלס-זאהן לא ערב איש את לבו להודות קבל עם כי נוטה הוא אף במשהו לשיטתו; ואחד החוקרים והחכמים המצויינים בעת ההיא מצא לנחויץ -- למען הציל כבוד ידידו הנאמן אשר נחשד כי הוא נוטה במסתרים לתורת שפינוזא - לגול מעליו האשמה הזאת ולהראות כי לא כן בדיו והוא שפינוזא אשר עתה עתה אחרי ימים רבים, אמת מארץ צמחה והקימו לשמו ולזכרו בראש קריה - בהאאג בניעדערלאנד - מצבת עולם; ולא עתה עוד יבוש כל אשר בשם האמת ידגול לשתות בצמא את דברי הענק הזה הגדול בין כל חכמי העולם לדורותם. עתה מכל אפסי ארץ וקצוי תבל מקטר מגש לשמו וכל אשר שאב דעת ממעיניו אורו עיניו לראות כי הוא הרואה הנאמן וחווה האמת והצדק כי הוערה עליו רוח ממרום וראה באספקלריא המאירה, היא שכלו הוך ורוחו הנעלה והנשגב מאין כמוהו

המאמר הנוכחי "על דבר השתלמות שכל האדם" חבר שפינוזא בימי שחרותו, ולא השלימו מפני סבה שעד עתה לא נודעה עוד אל נכון; אבל יש ידים להשערת רבים כי ספרו העטהיק (מתרגם עברית ומבאר בהערות והארות רבות ונעלות מהחכם הנודע ד"ר ראבין וויען תרמ"ה, געארג בראג) היה בעיני המחבר ההמשך והסוף לאבן הפנה הזאת, והמגדל והנפלא בעולם העיון שהקים כמו רמים ברוחו הכביר והנעלה על היסוד אשר יסד בהחוברת הזאת אשר הבאתי לך היום מתרַנְמַת עברית

בכל תרגומי זה השתדלתי להקל על הקורא למען ירוץ בו
ו לא יהי מעצור לפניו - על ידי הוראות בלתי מובנות וכוונות סתומות -
מהבין דברי החכם הנשגב הזה והיה אם ימצא אחד מני ארץ אשר
ידע להוקיר את הגות לב החוקר האלהי הזה, ויקח לו מועד לשום
מעניו במאמר הנוכחי וישכיל לדעת את אשר לפניו ויברכני
והיה זה שכרי

המתרגם

א

§ 1

אחרי אשר הורני הנסיון, כי כל מחמודי החיים ותענוגות בני האדם, אשר אליהם ישאף כל בשר, המה מהבל יחד וכענן כלה כן יכלו ולא ישביעו את הנפש השוקקה; ואחרי אשר נוכחתי לדעת, כי כל ענין אשר על אדותיו פחדתי פחד לא היה בו כל רע, רק ככל אשר פעל על רגשות רוחי, — אחרי כל אלה שמתי אל לבי לחקור אולי יש רכוש אמתי אשר נוכל לרכוש אותו ושהוא לבדו — גם אם נפנה עצמנו מכל דבר זולתו — יוכל למלאות כל משכיות רוחנו; ואולי עוד גם כחו רב להנחילנו ברי-חשך מנוחה ללבבנו ושמחה לנפשנו

הנה אמרתי אחרי כל אלה שמתי אל לבי יען כי לפי ההשקפה הראשונה היא עצה נבערה, לעזוב דבר ודאי מפני דבר המוטל בספק, אשר עוד ערפל חתלתו, הבטתי על כל הועלת ויתרון וכל המעלות טובות שיגיעו אלינו ע"י הכבוד והעשר ואם יהיה עם לבבי לבחור לי נתיב אחר ולסול לי מסלה חדשה אז עלי להשליך אחרי גוי כל כבוד וכל עשר ככלי אין חפץ בו וכשבר נבל יוצרים, וליאש את לבי מהם יאוש גמור. — ואולי שגיתי אני, והאשר הנעלה על כל ימצא בדרך הישנה שפניתי לה ערף — בעשר וכבוד — אז — זאת ראיתי בעין — אחרי נשותי מן הדרך הישנה הזאת לא היתה לי עוד כל תקוה לנחול את האשר הנעלה הזה אמנם אם לא נמצא האשר בעשר וכבוד ואנכי ארדוף אחריהם, אז הלא כמו כן כל תקות האשר נכרתה ממני

§ 2.

לכן עם רוחי המתקתי סוד אולי יש לאל ידי לפלס לי נתיב חדש ולשנות ארחות חיי או לכל הפחות לקנות ידיעה ברורה מהארח החדש הזה, מבלי שנות סדר חיי אשר זה פעמים רבות נסיתי ולא עלתה בידי.

לפי תהלוכות בני האדם ומעשיהם נוכל לשפוט בצדק, כי יתנו יקר לשלשת אלה: עשר כבוד ותענוגות בשר ואותם יחשבו לאשר היותר נעלה שרשה מחמדי תבל אלה יודיכו את רוח האדם שולל ובחלקות ישיתו לו עד אשר יכבד עליו להמלט מרשת זו שזמנו לו ולשאוף אחרי רכוש אחר זולתם בנוגע לתענוגות בשר הן רוח האדם יטבע וישקע בהוכן כתמו ויתמכר אליהן כאלו היו רכוש אמתי שיש בכחו להשביע נפש שוקקה ולרותה ערן. ויותר מכל דבר תעצרנה הן בעדו מפנות דעתו אל דבר אחר. אבל אחרי אשר תמלא תאותו תגעלהו נפשו ורוח רעה תציקהו והיה האיש הזה סוי וועף, ולפעמים יחבל עד דכא.

§ 3.

רדיפת הכבוד והעשר גם היא, כתענוגות בשר תצרור את רוח האדם והיא תמשל בו כל עוד אשר ירדוף אחרי הכבוד למען הכבוד ואחרי הכסף רק למען בצוע בצע והרבות הון (1) כי אז הלא הכבוד והכסף יחשבו בעיניו לקנין היותר נעלה ויותר מכל אלה תמשול אהבת הכבוד ממשל רב ברוח האדם כי הכבוד יחשב המיד לקנין בפני עצמו ולמטרה האחרונה אשר עיני כל אליה נשואות וכל העמך אשר יעמול וכל המעשים אשר יעשו אינם אלא בשבילה. ויש יתרון לשתי אלה, (חמדת הכסף והרדיפה אחרי הכבוד), כי בעקבם לא יבא הנחם כמו אחרי שבע תענוגות בשר. כי אוהב כסף לא ישבע כסף, ויותר שיצבור כסף והון כחול ימים, ויאסוף כבוד מלא חפניו, כן תרבינה תשוקתו ותאותו להרבות הונו וכהגדיל ולהאדיר כבודו. — וכי יקרה לפעמים לא רחוקות שתקותו תעלה בתהו, או כד רוחו תמלא תונה ועצב ועל כלם תשים אהבת הכבוד מועקה במתניו כי למען השיג מאויו (את הכבוד), תאדצוהו לפלם מעגליו וארחות חייו כל שעל

(1) יכלנו להאריך בזה לבאר ללבן ולצרף, אם יבוקש העשר למען התעשר, ר"ל מאהבת הכסף, או רק מאהבת הכבוד, ואולי בעבור תענוגות בשר, אם למען בריאות הגוף, או למען החכמה והמדע — כי בצל החכמה בצל הכסף — אך נחשוך החקירה הזאת למקום יותר מסוגל לזאת כי לא פה המקום לרדת לעמקו של ענין זה

ושער, פסיעה ופסיעה, לפי רוח ודעת אנשים זולתו, ולעשות כמתכנתם לשאוף אל כל אשר ישאפו הם לבחור באשר יבחרו הם ולמאום בכל אשר תגעל נפשם

§ 4

אחרי ראותי כי כל אלה נצבו לשמן כי על דרכי, ולצור מכשול ער הנתיב החדש אשר הנני עמל לפלם לי בארחות חיי ואבא בין המצרים, עד כי לא נשארה לי אחרת, כי אם לבחור אחת משתי אלה, אם ללכת בדרך הישן אשר ידרכו בו כל האדם, או בדרך החדש אשר אדמה לבור לי אני או מצאתי לנכון לי להבחין את שתי הדרכים האלה, איוו מהן תכשר יותר ובאיוו מהן אמצא את התועלת אשר אנכי מבקש, יען, כי כמו שאמרתי למעלה, יגרת פן אעזוב את הודאי מפני הספק אבל אחרי אשר שמתי עליהן עין בוחנת, והחלתי להעביר הדבר הזה תחת שבט הבקרת, מצאתי ראיתי חיש מהר כי בחפצי לעזוב כל החמודות האלה, לפני מועדות לארח חדש, חפצתי להשליך דבר אשר מטבעו אינו רכוש ודאי ונצחי – כאשר יצא לנו בברור מכל האמור למעלה – ולהחליפו ולהמירו בדבר אשר מטבעו הוא רכוש ודאי רק קנינו עוד מוטל בספק, ר"ל, הדבר בעצמו אשר אותו אבקש הוא רכוש ודאי ונצחי, וכל הספק אשר יוכל להתגנב אדותיו אל לבי הוא רק: אם יש לאל ידי לרכוש לי הרכוש הודאי הזה.

§ 5

אחרי הוסיפי לחשוב בענין הזה בינותי כי באופן זה – אם כביר רוחי לרדת לעמקו של דבר זה – הלא אשליך אחר גוי רעה ודאית ואחליפנה ואמירנה בטוב ודאי או ראיתי כי סכנה גדולה מרחפת על ראשי ועלי לשית עצות בנפשי, לבקש ולמצא מנוס ומפלט לי ממנה, כחולה מסֵפֵן הרואה בעינים פקוחות, כי בא קצו ולא ימלט משני המות אם לא יתנו לו צרי וסמים ידועים למרפא ויחגור שארית כחו להשיג הצרי והסמים ההם, יען הם הם כל תקותו. כי כל הדברים אשר ההסון יוקירם וירדוף אחריהם, מלבד אשר אין בהם תועלת והועיל לא יועילו להיטיב לנו

לחזקנו ולקיימנו עוד לפעמים לא רחוקות יהיו לאבן נגף לבעליהם וירעו וישחיתו לקוניהם אשר נפרו להם לחבל ויסבבו המיד אבדן בעליהם, אשר – בעליהם אלה – הרכיבום אלוף לראשם, ויהמכרו להם, ויהיו חבכם ונחלתם.

§ 6

פעמים אין מספר היה העשר שמור לבעליו לרעתו, כי נחתו בו חצי מקנאים ויכחידוהו מארץ החיים בגלל עשרו ומעשים בכל יום, כי הנבהלים להון ישליכו נפשם מנגד ועד צואר יחצו במים עזים, יכתתו רגלם במדבר ציה ושממה ובתהו לא דרך רק למען בצוע בצע ולצבור כסף. ואחריתם עדי אבד כי ימצאו שם קברם. וכמו כן רבים המה אשר ברדפם אחרי הכבוד התנגפו רגליהם על אבני נגף וסלעי מצוק, ושואה ומשואה עברו על ראשם, ויהיו לקלון וככלמה, לחרפה ולבוז בעבור הכבוד ואלה אשר ברמי ימיהם נגזרו מארץ החיים יען לכתם אחרי שרירות לבם, לא יספרו מרב

§ 7

עוד אחשוב לדעת, כי עדינו לבקש למקור כל הרעות האלה סבה אחרת, והיא נמצאה רק בענין הזה כי כל אשר וכך הוה (דאם גליקק אונד דאם אונגליקק) אינם תלויים בדבר אחר וולתי באיכות הדבר היקר לנו יען כי נאהבהו כי בעד דבר שאיננו אהוב לנו לא נצא לריב מהר ולא יפרוץ מדון, אין כאן קנאה אם יהיה קנין לאיש זולתנו ונפשנו לא תמלא תוגה אם ילך לאבדון אין כאן לא מגור ופחד לא שנאה ומשטמה וכל רגשות רוח לא תתעוררנה בקרבנו אדותיו. כי כל אלה יצמחו ויקרו רק מאהבה לדברים העלולים לכליון (בעלי תכלית) כדברים האלה אשר מהם דברנו עתה. אבל האהבה לדבר נצחי ובלתי בעל תכלית ימלא רבנו רק ששון וגיג וכל עצב לא יקרב אליו. אהבה כזאת ראויה להבחר ועלינו להשתדל בכל מאמצי כחנו להגיע עדיה

§ 8

רמעדה כתבתי: „אם כביר רוחי לרדת לעמקו שר דבר“

וטעמי ונמוקי עמי כי אף על פי שהכרתי בשכלי. כי כל הדברים האלה נאמנו מאד בכל זאת עוד לא יכלתי לשרש מקרבי כתמן, את אהבת הבצע, תאותי וחמדת הכבוד (1); רק אחת נגדה לי

(1) הערת המעתיק. ראוי בזה להתבונן על מה שאומר הרב המחבר בספרו העטהיק (חקר אלוה) חלק ג' למוד ב' וז"ל (בהעתקת הח' ד"ר ראב"ן): הגוף איננו יכול להועיד את הנפש למחשבה, והנפש איננה יכולה להועיד את הגוף לתנועה או למנוחה וכדומה וכו'... אם אמנם הדבר הזה ברור בלי שום מקום לספק בו, בכ"ז א חשוב כי הקורא לא יחוש לשום לבו אל הדבר, עד אשר אם הוכחתי את אמתתו מן הנסיון. ככה נשרש עמוק בלבו כדבר ברור, כי הגוף סר למשמעת הנפש, ועל פיה ינוע וינוח ויעשה את כל התלוי אך בהרצון ובהכח אשר במחשבת הנפש

מה שביכולת הגוף לעשות לא תכן שום אדם עד כה, ר"ל אין אדם יודע עד הנה מן הנסיון, מה זה יכול הגוף לעשות לפי חקי הטבע בלבד, במה שהוא מושג אך כגופני, ומה שאין בכה הגוף לעשות מבלי אשר תועיד אותו הנפש לכך; כי אדם לא הכיר עדיין את תכנית מכונת הגוף למען יוכל לדעת פשר כל המסכות המתהפכות בתחבולותיו, בלי להזכיר את אשר עינינו רואות בבק"ח חסרי בינה מה שנעלה הרבה על כשרון האדם, וכי הולכי השכים (נאמטוואנדרלר Samnambule) עושים הרבה בשנתם מה שלא ערב לבם לעשות בהקיץ. זה מורה למדי כי הגוף בלבדו לפי חקי טבעו יכול לעשות הרבה אשר תתפלא נפשו עליו.

גם אין אדם יודע באיזה אופן וע"י איזו אמצעים תניע הנפש את הגוף, כמה מדות תנועה תמוד אל חיק הגוף, ובאיזה מהירות תניעהו. מזה יוצא כי האומרים אשר פעולה זו או אחרת של הגוף נובעת מן הנפש אשר תמשול בהגוף, אינם יודעים מה שאומרים, ואינם אלא כמודים בניבים נאים שאינם מכירים הסבה האמתית של הפעולה ההיא ולא יתמהו ע"ז.

אמנם המה יענו שאם נדע או לא נדע את האמצעים שעל ידם תניע הנפש את הגוף, בכ"ז הנסיון יורנו כי הגוף יחסר כל כשרון אם לא תהיה בנפש האדם הכנה למחשבה. וכן יאמרו שנודע בנסיון כי תלוי ביכלת הנפש בלבד שהאדם מדבר או שותק ועושה הרבה דברים אחרים אך בעצת הנפש ובפקודתה.

בנוגע לראשון אשאל אם הנסיון לא יורנו ג"כ, כי בהפך אם הגוף חסר-כשרון גם הנפש אינה מוכשרת אז לחשוב? שאם הגוף נח בתנומה גם הנפש תישן עמו יחדו ואין לה יכלת לחשוב מחשבות כמו בהקיץ? עוד יודע כל אדם בנסיון, כי הנפש איננה מהירה תמיד באופן שזה לחשוב על איזה נושא, ויותר שהגוף מוכשר לעורר תמונת נושא זה או אחר הישנה בקרבו כן תהיה הנפש מוכשרת יותר להתבונן על נושא זה או אחר.

אכן אומרים אמור שאי אפשר כי מחקי הטבע לבדו, בבחינת גופני, תולדנה הסכות אל בנינים מפוארים ציורי משכית וכיוצא בדברים הנעשים אך במחשבת חרש וחושב באדם, גוף האדם לא יוכל לבנות כמו רמים מקדשים, אם לא תנחהו הנפש ותנהלהו ברעיוניה. אבל כבר הראיתי שאינם יודעים בעצמם מה היא יכלת הגוף ומה שאפשר להקיש מבחינת טבעו לבדו. הנסיון יורנו עוד כי הרבה מאד מתהווה מחוקי טבע הגוף בלבד, אשר מעולם לא עלה על לב אדם לחשוב שנהיה במועצות הנפש, ד"מ מה שעושים הווי"ירח (מאנדויכטיגע Samnambule) בשינה, שע"ז הם בעצמם מתפלאים בהקיצם. מלבד זה אעירה עוד על פלא בנין גוף האדם העולה בתארת מעשי ידי אמן

כי בעת שהשכל יהגה ברעיונות האלה או יפנה עצמו מהרברים
הנוכרים (אהבת הבצע, התאות, וחמדת הכבוד) ויחתור בכל עז

על כל מלאכת חרש וחושב בבני האדם, בלי להזכיר עוד הפעם מה שהצעת
לעיל, כי מהטבע המושג בתור כ"א מהמשיגים יוצא הרבה בב"א.
בנוגע לשני, ייטיבו אמנם הרבה עניני בני האדם אם יהיה מסודר ככח
האדם לשתוק או לדבר אבל הנסיון יורנו בכל וכל, כי האדם אינו כובש כלל
את לשונו תחת ממשלתו, ותשש כחו ביותר לכבוש את תאוותו ולמשול בתשוקתו.
ע"כ חשבו רבים כי האדם אך אז בן חורין במעשיו, אם תאוותו חלושה, מפני
שתשוקתו לרברים פחותים נוחה להיות מוגבלת ע"י דמיון דבר אחר הרגיל
בזכרונו; אבל האדם איננו חפשי במעשיו בדברים שהוא חומד אותם בתאוה
עזה, אשר זכרון דבר אחר לא ישקט שאון גליו. ובאמת לולא נסה האדם
בעצמו שעושה היום דבר מה שהוא מתחרט עליו למחר, וכי כאשר יצורו אותו
הפעליות מתנגדות זו לזו, יראה מה טוב, ויעשה בכ"ז את הרע; כי אז לא
יתנגד בו מאומה להדעה שהאדם עושה הכל בבחירה הפשית. ככה חושב
היונק כי הוא חומד את חלב אמו כאות נפשו בחפש רצונו. וכן הנער המתקצף
רואה את רצון הנקמה, ואיש רך לבב את הרצון לכרוח, כחפש וחרות הבחירה.
כן חושב השכור כי מחפש עצת נפשו הוא מדבר את אשר החרש יחריש בהפג
יינו ממנו. וככה חושב המשגע, הפושק שפתים, הנער והרבה אחרים כיוצא
בהם כי ידברו מחרות עצת נפש, מדי באמת כשל כחם לכבוש את יצרם
ולחדול מלדבר.

ובכן מורה הנסיון באר היטב, כמו הכינה, כי בני האדם חושבים א"ע
לבעלי בחירה אך מפני שכידעם את מעשיהם אינם יודעים את הסבות שמהן
נועדו מעשיהם. בחירות הנפש הן כמו התשוקות בעצמן, שהן שונות לפי שנוי
מצבי הגוף. כל אדם עורך הכל לפי הפעליותיו; ואשר יתרוצצו בקרבם הפעליות
מתנגדות, אינם יודעים מה הם רוצים; ואותם שאינם מתרגשים משום הפעלות,
יתנודדו אנה ואנה לרוח מצויה שיפוח בם.

כל זה מורה לנו בברור כי בחירת הנפש בתשוקותיה כמו יעוד הגוף
בתנועותיו צמדים Parallel ילכו בטבע, או שהם דבר אחד, אשר אם יושג
ויתגלה בתור משיג המחשבה נקרא מועצת הנפש, ואם יושג בתור משיג
ההתפשטות ומוצאו מחוקי התנועה והמנוחה נקרא יעוד הגוף. זה יבואר עוד
ברור יותר ממה שאעיר פה ביחוד על רעיון אחר. והוא שנוכל לעשות לפי בחירת
הנפש אך את הדבר אשר נזכור. ככה ד"מ לא נוכל לבטא מלה אשר לא נזכור
עוד; אבל אין ביכולת החפשית של הנפש לזכור דבר-מה או לשכוח אותו. ע"כ
חושבים כי אך ביכולת הנפש היא להחריש או לבטא בחרות בחירתה דבר אשר
נזכרהו. לכן כאשר נחלום שאנו מדברים, או אנחנו חושבים ג"כ לדבר בבחירה
חפשית של הנפש, ובכ"ז לא נדבר כלל; ואף אם נדבר, יהיה זה אך ע"י
תנועות בלתי רצוניות של הגוף. הן נחלום ג"כ שמסתירים אנחנו דבר מאחרים,
וזהו באותה הבחירה של הנפש שבה נחריש בהקיץ מן הדבר שנדע. עוד חולמים
אנחנו כי נעשה בבחירת הנפש דבר אשר לא נהיין לעשותו בהקיץ. מי יתן ואדע
אם יש בהנפש שני מיני בחירות, חלומיות וחפשיות.

אם לא נוכל לקבל את ההנחה המטורפת הזו, אנחנו מוכרחים להודות כי
הבחירה הזו של הנפש אשר נחשוב אותה לבת חורין איננה מובדלת מדמיון
בעלמא או מן הזכרון, ואיננה אלא אותו החיוב אשר יכולנו בהכרח כל דמיון
כאשר הוא דמיון. הלכך מתהוות הבחירות הללו בהנפש באותו ההכרח כמו
הרגשות הדברים הנמצאים בפועל. ועתה המאמין כי מחרות בחירת הנפש בלבד
ידבר או יחריש או יעשה דבר זה הרי זה ישן בעיניו פקוחות.

למצא ארח-חיים חדש והיא שעמדה לי להשקיש את רוחי כי
ממנה ראיתי שאינם מחלה אנושה שאין לה שום רפואה, אמנם
בראשונה היו לי רגעים נאורים כאלה המאירים שכני ותכונתי
רק מעט מוער אך ככל אשר הוספתי לדעת את האשר האמתי
והגעתי עד תכונתו, כן הוסיפו הרגעים המאירים ומשיבי נפש
ורוח להופיע אלי (1). וביתר שאת וביתר עז שעשעו את נפשי

ובח'ד של העטהיק למודי י'ד, ט"ו, ט"ז, י"ז אומר המחבר (בהעתקה
הנ"ל): הידיעה האמתית של הטוב והרע אינה יכולה, באשר היא אמתית,
לעכב שום הפעלות, זולתי בהיותה נחשבת גם היא כהפעלות וכו'. . . . — התאווה
הנובעת ממקור הידיעה האמתית של הטוב והרע יכולה להיות מבוטלת או מעוכבת
ע"י הרבה תאוות אחרות הנובעות מהפעלויות נלחמות זו בזו, וכו'. . . . — התאווה
הנובעת ממקור ידיעת הטוב והרע ביחס אל דבר עתיד יכולה להיות מעוכבת או
מבוטלת בנקל ע"י התאווה לדברים הנחמדים כהוה, וכו'. . . . — התאווה הבאה
מידעת הטוב והרע בהיותה מתיחסת אל דבר מקרי, נוחה עוד הרבה יתר להיות
מעוכבת ע"י תאוה לדברים הוים, וכו' בזאת אחשוב שהצעתי את הסכות, מפני
מה בני האדם הולכים יותר אחרי דעותיהם מאחרי הכינה האמתית, ומפני מה
ידיעת הטוב והרע מרגזת את הנפש כמנוחתה ומוסרת אותה לרוב בידי כל מיני
תענוגים הושיים להתגבר עליה וזהו מקור החרוז הנודע של המשורר (Ovid)
הגלגולים ז' כ' וכ"א):

מכיר ומשבח אנכי את הטוב,
אבל הלוך אלך אחרי הרע'

ונראה שע"ז כוון גם ספר הקהלה באמרו, יוסיף דעת יוסיף מכאוב. אמנם
איני אומר זה כדי להתליט, כי טוב שלא נדע משנרע, או שאין יתרון לחכם
מן הכסיל בכבישת היצר הרע של הפעלויות-הנפש, כי אם מאשר נחויץ לו לאדם
לדעת את טבעו גם ביכלתו גם באי יכלתו, למען יוכל להודע במה גדול כח
הכינה לכבוש את הפעלויות, ובמה אפס כחה. . . .

1) בספרו העטהיק חלק ה' למוד י' אומר המחבר (ג"כ בהעתקת ד"ר
ראבין): כל עוד לא החזיקו בנו הפעלויות מתנגדות לטבענו יש לנו היכלת
לסדר ולקשר את התרגשויות הגוף לפי הסדר בהכינה, וכו'. ע"י היכלת הזו
לסדר ולקשר את התרגשויות הגוף באופן נאות, יש לאל ידנו לפעול לבלתי נהיה
נוחים להתפעל מהפעלויות רעות (הן המתנגדות לטבענו), כי נחויץ כח יותר
גדול לצמצם הפעלויות סדורות וקשורות לפי הסדר בהכינה, מלצמצם הפעלויות
בלתי נכונות ומתמוטטות.

ועתה אין טוב לאדם בעוד שאין לו הכרה שלמה מהפעלויותיו, כי אם
להכין לנפשו דרך ישרה בחיים או יסודות איתנים של החיים, לקבוע אותם
בזכרונו, ולהתנהג על פיהם בענינים הפרטים הרגילים לבא בחיים, למען
יתעורר מהם תמיד בכח המדמה שלו, ולא ימושו מצדו לעולם. ככה ד"מ
הקימותי עיקר גדול באורח חיים (ח"ד למוד מ"ו באור) להכחיד את השנאה ע"י
אהבה וחסד ולא ע"י גמול שנאה תחת שנאה, ועתה למען ישוה האדם את
פקודת הבינה הזאת תמיד לנגדו ככל אשר יצטרך לה, הוא צריך לחשוב בנזקים
הרגילים לבא ע"י בני האדם, ולשקול תמיד בדעתו איככה ובאיזה דרך יתרחקו
על צד היותר טוב ע"י גמילות חסדים, ובכך יקשור ציור הנזק עם דמיון העיקר
ההוא, והוא יהיה תמיד לעיניו ככל עת שיגיע לו איזה הפסד מאחרים
(ח"ב למוד י"ח).

אחרי אשר נוכחתי לדעת כי סחר כסף ורכוש. תאות לבנו והכבוד רק אז הם רעים, אם הם המטרה האחרונה אשר אליה תערוג נפשנו, אבל אינם רעים, אם הם רק בתור אמצעים לדבר אחר נכבד מהם. כי כל עוד שנרדוף אחריהם להשיגם, למען יהיו לנו לאמצעי לדבר האחר, לא יפריזו על המדה ולא ירעו ולא ישחיתו לנו ונהפוך הוא, כי עוד יהיו לנו למשען ולעזר להשיג המטרה אשר הצגנו לנו ואשר למענה היו דרושים לנו האמצעים הנזכרים והשתדלנו אדוותם, כמו שנבאר במקום הראוי לזה.

§ 9

פה אניד רק בקצרה - לפי דעתי - מה הוא הרכוש האמתי וגם מה הוא הרכוש הנעלה על כל. למען

ואם ישים האדם את לבו עוד על התועלת האמתית ועל הטוב שיצמח מריעות חברים ומשבת אחים גם יחד, ויזכור כי מדרך הישרה בחיים נובעת מנוחת הנפש מאד נעלה (ח"ד למוד נ"ב) והשיב אל לבו כי פעולות בני האדם, ככל הבר שבעולם, יוצאות מהכרח הטבעי, אז העול או השנאה הרגילה לצמוח ממנו יכנס אך מעט מועד בדמיונו ונוח לו להתגבר עליו. ואעפ"י שעל אדות הכעס הרגיל להתעורר בנו מבזיונות אחרים אין נוח לנו כ"כ להתגבר עליו, בכ"ז יכנע ויענה לבסוף, ואף אם במלחמת הנפש, בזמן יותר קצר מאשר היה אלו לא יכון האדם לקראתו בדרך הנאמר, כמוכח מן ח"ה למודי ו' ז' ח'. כמו כן צריך האדם להתאמץ ברוחו לכל תכעתהו יראה ופחד, היינו שהוא צריך לשוות לנגדו ולדמות לרוב בנפשו את הסכנות הרגילות לבא בחיים, ולחשוב מחשבות איך אפשר עצהיו"ט להרחיקן ולהכניען ע"י ישוב הדעת ואמץ לבב.

ביחוד צריך האדם המיד בסדרו את רעיוניו ודמיוניו (ח"ד למוד ס"ג מ"ו, וח"ג למוד נ"ט) לשית לב על השוב שנמצא בכל דבר, ולהביא ככה בלבו הפעלות עליצות להגדיל כחו לפעול. אם ד"מ ימצא אדם שהוא רודף אחר הכבוד יותר מדאי. צריך לחשוב על התועלת האמתית שתצא לו מזה, ולאיוו תכלית ירדוף אחריו, וע"י איוו אמצעים יוכל להשיגהו; אבל לא יחשוב על הפסד והבל הכבוד ועל חלוף המצב בקרב בני האדם וכיוצא בו, שעל כזה לא יחשוב כי אם חולה-נפש, ובמחשבות כאלה יתעצבו לרוב יותר הרודפים אחר כבוד, כאשר אזלת ידם ואפסה תקותם להשיג את הכבוד אשר ירדפו אחריו, והם מתראים אז כחכמים בעודם מתקללים ומתקצפים. ע"כ הצועקים ביותר על הפסד הכבוד ועל הבל העולם המה בודאי הרודפים ביותר אחר הכבוד, ולא להם בלבד התכונה הזו, כי אם משותפת היא לכל מי שאין השעה משחקת לו, והמה רפויי כח וחלושי נפש, שאפילו האביון התאב להון לא יחדל לפשוק שפתיו על היוק הממון למדות האדם ועל עונות העשירים, ובוזה יעציב אך את רוחו ויראה לדעת כי קצרה נפשו לא בלבד בעמל עניותו כי גם בעשר אחרים. וככה גם אלה אשר לא הפיקו רצון מאשה שאהבה נפשם, הוגים והורים רעיונים על התנודדות ומרמת מזסת הנשים ועל יתר חסרונותיהן אשר ישיחו בהן יושבי קרנות וישכחו ישכוח את כ"ז מיד אם תקבלם אהובתם

האיר הדבר מוכרח אני להעיר כי מושגי טוב ורע אינם פשוטים כמשמעם, ואותו הדבר בעצמו נוכל לכנות טוב, וגם רע, הכל לפי יחוסיו כמו מושגי שלם ובלתי שלם (1). כי כל דבר בבחינת עצמו וכשנביט עליו מפאת טבעו לא נוכל לכנותו לא שלם ולא בלתי שלם, אחרי אשר הכרנו לדעת, כי כל המקרים וכל המעשים אשר יעשו יוסרו על ציר הסדר הנצחי ועל אדני חקי הטבע הטבעו אבל האדם חלש ורפה אונים, ואין אילותו בו להגיע עד תכונת הסדר הנצחי הזה אולם יש בכחו להבין את תכונת איש הנעלה על תכונתו ויען כי לא יראה מעצור אשר יעצור בעדו, מרכוש לנפשו תכונה כזאת לכן יתעורר בקרבו החפץ, להתאמץ ולמצא האמצעים, אשר על ידם יגיע עד ההשתלמות הזאת כל דבר אשר יוכל להיות כאמצעי נאמן להשיג

לכן הרוצה להשקיט המית הפעליותיו ותאותיו מתוך אהבת החרות בלבד, ישתדל כפי האפשר לדעת את התושיות ולהכיר את סבותיהן ולמלא את בתי נפשו בשמחה הנובעת מידיעתן האמתית, ולא יסתכל כלל במומי בני האדם. ולא יקלל את הבריות, ולא יתעלם בציור שוא של החרות. השוקד לחשוב ולעשות את כל זה (כי לא יכבד הדבר) יוכל בודאי בזמן קצר לערוך מעשיו לרוב על פי מצות הבינה

(1) בהעטהיק שלו, בהקדמתו לחלק הרביעי הואיל המחבר לפרש את מושגי "שלם", "ובלתי שלם", "טוב", "רע", וזה תוכנו בקצור: לכאורה נופל כנוי "שלם" על דבר שנעשה מתחלתו ועד סופו כרצון וכונת עושהו, ובלתי שלם, אם לא היה סוף המעשה כאשר היה במחשבתו תחלה לעשותו. לפי זה נופלים הכנויים האלה רק על דברים הידועים לנו, אם נעשו או לא נעשו כחפץ ורצון בעליהם עושהם. ואם כונת העושה איננה ידועה, אז לא יוכלו הדברים להקרא לא שלמים ולא בלתי שלמים. אבל מעת שכוננו להם בני האדם מושגים כלליים מצורות הכנינים, אז החלו לכנות בנין שלם, מה שנכנה עפ"י המושגים הכלליים האלה ובלתי שלם מה שאינו מתאים עליהם, ואף אם כך היתה כונת הבונה.

ויען כי בני האדם יאמינו. כי גם הטבע עושה כל מה שעושה בשביל איזו מטרה ותכלית, ידמו שוא, כי גם הטבע הכין לו ציור כללי לתבנית, לעשות כל המעשים בדמותו ובצלמו. ואם יקרה, כי איזה דבר טבעי (שאיננו מעשה ידי אדם) אינו מתאים עם הציורים הכלליים (שיחשבו בני האדם בתור תבנית הטבע) אז יכנהו בלתי שלם. מזה נראה כי לא מדעת והשכלה יכנו בני האדם את כנויהם שלם ובלתי שלם, וכשם שלא נוכל ליחס ראשית ואחרית, מטרה ותכלית להויות האלהים, כן אי אפשר ליחס מטרה ותכלית לכל מעשיו, שעושה הוא בהכרחות טבעו, עצמותו והויותו.

וכנוי תכלית (מטרה) נופל הוא רק על תשוקת האדם כבחינת סבה למעשיו. ולפי זה כנויי שלם ובלתי שלם, הם מושגים שנעשו מהשתוות אישיות ממין אחד, זה לעמת זה, וכל מי שיש לו יותר עצמות ממשנהו, הוא נקרא שלם (יותר ממשנהו), וכל מי שהוא מוגבל הלש, וכדומה, יקרא בלתי שלם

חפצו זה יקרא רכוש אמת הרכוש היותר נעלה הוא לקנות
לנפשו ולנפשות אנשים זורתו תכונה נעלה כזאת טבעה של
התכונה הזאת יבואר במקום הראוי לזה, ושם אראה כי הוא רעיון
האחדות ר"ל אחדות השכל עם כל הטבע כלה (1)

§ 10

זאת היא המטרה אשר הצבתי לי: אני בעצמי אחפוץ לקנות
לי תכונה נעלה כזאת, וגם אחשוב מחשבות ואתאמץ, כי עוד
אנשים רבים ירכשו להם התכונה ההיא; ר"ל, גם זה לאשרי
יחשב, להתאמץ כי אנשים רבים זולתי יגיעו עד הדעת הזאת
אשר הגעתי אני וכירו וידעו כמוני ויחפצו ויקרבו את אשר
אחפוץ ואקרב אני

למען קנות אלה (2) נחוצה ידיעה ובינה בטבע, ככל הדרוש
לרכוש לנפשנו טבע ותכונה כזאת - גם מן הנכון ליסד חברה כדרוש
למטרתנו, אשר חברים רבים יגיעו גם הם בלי מכשול ופגע,
לתכונה כזאת.

מלבד כל אלה דרושה ידיעה מחקירות המוסר (מאראל
פהילאזאפהיע) והחנוך - ובשגם גם בריאות הגוף הוא דבר גדול
ומעיר לעזור להניע עד המטרה הזאת לכן נחוץ להתחקות גם
אחרי שרשי חכמת הרפואה תבונת מלאכת מחשבת (מעכאניק) גם
היא דבר נחוץ, כי ישנם דברים קשים עד מאד ונקלים הם
לנכון, ועי"ז לא יאבדו עת ועמל רב - אבל בטרם כל עלינו למצא
אמצעי אשר בעזרתו ישתלם, יזקק ויצרף רוח שכלנו למען יבין
דבר לאשורו ולא ישגה

גם מושגי טוב ורע, הם רק אופני המחשבה, ואינם מורים כל האר
חיובי בדבר בבחינת עצמו, כי הוא גם טוב וגם רס. למשל, הנגון טוב למתעצב
והוגה נכאים, ורע ללב רע ומתאבל, ואינו לא טוב ולא רע להרש לא ישמע.
ומעתה נכנה טוב מה שנדע בידיעה ודאית, שהוא מועיל לנו להתקרב
אל דמות טבע האנושי, שהקימו להם בני האדם לצלם השלמות, ורע מה
שיעצור בעדנו להגיע עדיו. ולפי זה יפלו כנויי שלמות ואי-שלמות על מדת
ההתקרבות של כל אדם אל הדמות האמור.

(1) במקום הראוי אפרש ברחבה.

(2) הנני להעיר כי כונתי בזה רק לקרוא בשם את המדעים הדרושים בהכרח
למטרתנו, ולא דקדקתי למנותם לפי סדרם.

§ 11

מזה בלבד יבין כל איש, כי כל המדעים כלם יש להם רק מטרה אחת, ופני כלם פונים אליה; והיא להגיע למדרגת אדם-שלם באופן היותר נעלה, כאשר אמרתי למעלה ולכן כל אשר ימצא בקרב המדעים אשר לא יוביל אותנו אל המטרה הזאת, נעזבנו כדבר שאין בו תועלת וככלי אין חפץ בו, ולמען באר הענין בקצרה אגיד כי עלינו לכונן כל מחשבותינו וכל עלילותינו ומצעדינו אל המטרה הזאת. ובשגם בשר אנחנו ובעת שאנו עמלים להגיע עד המטרה הזאת, ולהוליך את רוח שכלנו אל הדרך הישרה חיים אנחנו ולחיות אנו צריכים לכן בטרם כל דבר עלינו לחוקק לנו חקי-חיים סדר ומשמר אשר נמצא אותם לעת כזאת טובים לפנינו ואלה הם:

(א) לדבר לפי תבונה ההמון (שההמון יבין את דברנו) ולבל לפנות ערף לכל מלאכה אשר איננה מהנגדת לקנין מטרתנו שהצבנו לנו. כי רב טוב צפון לנו בהמון העם, ויצמח לנו ממנו אם אתו נתרועע ונשיח לפי רוחו ובינתו, כי רק אז ימו און קשבת לאמת הרצויה

(ב) לבקש ענג ושעשועים רק ככל הדרוש לחוק בריאותנו
(ג) לאסוף כסף ולרכוש רכוש רק ככל הדרוש להחזיק חיינו ושלומנו, ולהתנהג במנהג יושב הארץ, כל עוד אשר איננו מתנגד למטרתנו.

ב

§ 1.

אחרי כל הדברים שהצעתי עד כה שמתי לבי לדבר הנחויץ ראשון, והוא הכי נבבר והמתנשא לכל לראש: להשתדל לעשות שכלנו שלם ומכשר לדעת ולהכיר כל הדברים דבר דבר כאשר נחוץ הוא להגיע למטרתנו. ומטעם הסדר הנמוע בקרבנו מהטבע דרוש לזה, להעביר לפני כל מעיני הדעת שמהם שאבתי עד כה את ידיעתי לחייב או לשלול דבר מה בהחלט, למען בחור

המעין היותר טוב שבהם וגם להכיר לדעת את כחותי ושבועי
שאשתדל להביאם לידי השתלמות. בהתכוונני בעין פקוחה מצאתי כי
רק ארבעה הם מעיני ידיעותינו:

(א) יש ידיעה שבאה אלינו עפ"י השמועה או על ידי איזו
אות ורשם

(ב) יש ידיעה שהגיעה אלינו ע"י נסיון בלתי מדויק ר"ל
נסיון אשר לא נבחן בכור השכל ויקרא בשם נסיון רק יען
מקרה קרה לו. שנתודע לנו באופן זה, ולא נקרה עוד באופן
אחר המתנגד לראשון ולכן נפן אמון בו

(ג) יש ידיעה שבאה אלינו בלמדנו עקרו של דבר מדבר
אחר אבל לא בדיוק גמור. במה דברים אמורים בשפטנו
מהפעולה על הפועל מהעלול על העלה (1) או בלמדנו מהכלל
שיש לו תמיד איכות מיוחדת

(ד) עוד יש ידיעה בלמדנו דבר מתכונתו של אותו הדבר
בעצמו או ע"י הכרת סבתו הראשונה

ובזה אוסיף לבאר אותם ע"י דוגמאות אחדות

§ 2

רק עפ"י השמועה אדע את יום בו נולדתי ומי היו
הורי אשר יכדוני ועוד דברים כאלה שלא עלה מימי ספק
בלבי אדותם

ע"י נסיון בלתי מדויק אדע, כי מות אמות
אני מאמין בזה יען ראיתי כי בני האדם החיים הדומים לי
ימותו ואף כי שונים היו במספר שנותיהם וגם מחלותיהם היו
שונות עוד אדע עפ"י נסיון בלתי בדוק כי השמן יחזק את לבת
האש והמים יכבו אותה, או כי הכלב הוא חיה נובחת והאדם
בעל שכל, ובאופן כזה אדע כמעט כל הדרוש לנו בחיים

דבר מדבר למדים אנחנו באופן זה: אחרי אשר נוכחנו
כי נרגיש את גופנו ולא גוף זולתנו מזה נשפוט בהחלט כי

(1) באופן זה לא נכיר מהסבה רק מה שנמצא בהפעולה וזה יאיר לנו
למדי, כי באופן כזה נציין את הסבה רק בהוראות כלליות כמו: „אכן יש דבר“
„אכן יש כח“ וכדומה, וגם מה שנציין את הסבה בלשון שלילה: „אכן אין דבר“
„כו“. באופן השני ניחם מה להסבה בשביל הפעולה — מה שנראה להלן באר
הי, טב ע"י דוגמא — אבל בזה ניחם לה רק איכות כללית ולא מהות הדבר

הנפש והגוף מקושרים ומצומדים (1) וההתחברות הזאת היא עלת רגשנו זה. אך מהיריעה הזאת אין לנו למדים בהחלט את תכונת הרגש הזה ותכונת ההתקשרות הזאת (2). או בהכירנו את תכונת (חוש) הראות, אשר כל דבר במרחק יתראה לעינינו קטן מאשר יתראה בקרבתנו נחליט מזה, כי השמש גדולה היא מאשר תתדמה לנו ועוד דברים כאלה

אבל הידיעה מעקרו של דבר בעצמו היא שע"י זה שאכיר דבר מה אדע מה היא זאת הכרת דבר, או שע"י זה שאכיר תכונת הנפש אכיר כי היא מקושרת עם הגוף. ע"י ההכרה הזאת נדע, כי שתים ושלוש הן חמש, או כי שני קוים, שכל אחד שוה אל קו שלישי שוים הם גם אחד אל משנהו; אבל רק מעט מועד הוא מה ששאבתי עד עתה ממעין הדעת הזה.

§ 3

למען הפיץ אור בהיר על הדבר הזה, אבחר בזה משל אחד לארבעה מעיני הדעת האלה (פ"ב § 1-2) השונים זה מזה. הנד לפנינו שרשה מספרים, ונבקש את המספר הרביעי השוה בערכו אל מספר השלישי כמו המספר השני אל מספר הראשון. הכנענים סוחרו ארץ הרגילים בחשבון, יענו לנו, בלי חשוב מחשבות רבות, כי יודעים הם איך למצא המספר הרביעי המבוקש על נקלה, כי עוד נשאר בזכרונם את אשר הורם מורם בדרך פשוט בלי מופתים והוכחות לעמתם אנשים אחרים ינסו במספרים

---

(1) מהדוגמא הזאת יצא לנו כברור מה שהעירותי למעלה, כי ההתקשרות וההתאחדות הזאת לא תורה רק ההרגשה בעצמה, חיינו הפעולה, וממנה נקיש על הסבה שלא נדע ממנה אף מאומה.

(2) בהקישנו הקש כזה ראוי לשום עין פקוחה ולהתבונן ביותר, למען לא נוציא מישפט מעקל והקש מטעה כי כל עוד שנכיר את הדברים כמפשטים ולא כמהותם האמתית, הנקל לצייר לנו מהם בכח המדמה ציור מתעה ומבלבל. כי בני האדם יציירו בדמיונותיהם דבר, שבבחינת עצמו הוא אחד ומאוחד, כדברים רבים ושונים; כי יכנו דברים, שיכירו אותם באופן מפשט, מבלבלים ומבדלים בלי שום קשור ויחס, בשמות שיקראו אח"כ לדברים המושגים מהם כברור. ושוי השמות הוא הנסבה שיציירו להם הדברים האלה, המושגים מהם כברור בדמות אשר ערכו ברעיוניהם מהדברים שאינם מובנים מהם כברור (בספר הפלסופיא שלו הרבה המחבר להעמיק בזה)

פשיטים, ובעזרת הנסיון הזה יבנו להם משפט כללי כי מדבר אנכי בזה מאופנים שבהם יצא המספר המבוקש מעצמו מבלי בקש חשבינות רבים כהמספרים 2. 4. 3. 6. שם יתבוננו כי המספר המבוקש הוא 6 אם נכפיל המספר השני עם השלישי 4×3 ולחלק המספר היוצא 12 ע"י המספר הראשון 12 : 2 אחרי ראותם כי יצא להם המספר הלז אשר גם מבלי השתמש במתכונת החשבון הזה ידעו כי הוא המספר הערכי המבוקש. ישפטו מזה כי בעשותם כמתכונת החשבון הזה ימצאו המיד לכטח את המספר הרביעי המבוקש. אבל המהנדסים ידעו מהוכחת למוד י"ט במספר השביעי של אייקלידס, איזו מספרים עוים בערכם זה לזה, היינו מסגולת המספרים הנערכים ותכונת הערך, כי המספר היוצא מהמספר הראשון והרביעי שזה הוא אל המספר היוצא מהמספר השני עם השלישי. ובכל זאת לא יראו ערך שלם ומתאים בין המספרים המונחים ואם יראו אותו אז יראוהו רק עפ"י ההשקפה ודא ע"י הלמוד של אייקלידס ומבלי עשות כמתכונתו.

§ 4

ולמען נוכל לבחור לנו את המוב שבכל מיני הידיעות דרוש לנו להעביר פה לפנינו בקצרה את הדברים המועילים לנו להשיג מאוינו ומטרהנו שהצבנו לנו ואלה הם:

(א) עלינו להשכיל לדעת ולהביר את תכונת נפשנו שנחפוץ להביאה לידי השתלמות וגם לדעת מטבע כל הדברים ככל הדרוש לחפצנו זה.

(ב) עי"ז עלינו להבחין אל נכון במה שונים הדברים זה מזה, ובמה שוים זה לזה, ובמה מתנגדים זה אל זה.

(ג) מזה לנו להביר אל נכון כל המוצאות את הדברים האלה, מה יוכלו לכרכל לנשוא ודסכול ומה לא יוכלו.

(ד) ואז עלינו להעריך ולהשוה כל אלה אל טבע ויכלת האדם. ומזה יצא לנו בנקל לאיזו מדרגת ההשתלמות יוכל האדם להגיע.

§ 5

אחרי ההשקפות האלה נבקר נא בזה, איזה מין מהידיעות יבחר לו האדם

בנוגע למין הראשון מארבעה מיני הידיעה (פ"ב § 1-2) הלא מובן הוא מאליו, כי מלבד שהדבר ישאר מוטל בספק הלא לא נוכל להכיר מהות הדבר אם רק באזננו שמענו מה שספרו לנו אדותיו - כמו שיאיר לנו מדוגמתנו - ויען כי לא נכיר את המציאות המיוחדת לאיזה דבר בלתי אם נכיר את מהותו של אותו דבר כאשר נראה להלן (פ"ג), יצא לנו ברור כי כל ידיעה נכונה הבאה אלינו רק מפי השמועה איננה ידיעה נכונה מנקודת החכמה והמדע (וויססענישאפט). כי מהשמועה בלבד לא יוכח כל איש לתת אמון בה, כל עוד אשר הוא בעצמו לא נוכח לדעת הדבר עד תכליתו

בנוגע למין השני (1) גם על ידו לא יצא לנו רעיון הערך המבוקש. ומלבד שהוא בטבעו דבר שאין לסמוך עליו (2), לא נוכל לדעת על ידו רק איזו מפלים וחיצונים מהדברים הטבעיים, בעוד שרק אז נכירנו בבירור גמור אם נשיג את מהותם, ולכן גם המין הזה לא יבא אל היכל המדע פנימה.

המין השלישי יוכל באופנים מיוחדים להורות לנו דמיונו של דבר ולא נתעה גם בהוציאנו על ידו משפט אבד הוא בבחינת עצמו איננו אמצעי להביאנו לידי השתלמות.

רק המין הרביעי יכול להורות ומורה את מהות הדבר בשלמות ומבלי כל משגה. ולכן עלינו לבחור בו כבדו להיות לנו לעינים

ועתה אשתדל להורות את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה למען הכיר באמצעות הידיעה הזאת (המין הרביעי) באופן מאד נערה את הדברים אשר היו לנו כספר החתום.

ג

§ 1

אחרי אשר הכרנו איזו ידיעה נחוצה לנו עלינו להורות את

(1) פה מקום אתי לפרש את דבר הנסיון ולבחון את הדרך אשר בה ילכו הפילוסופים החדשים והאוחזים בשיטת הנסיון (Empiriker).

(2) כונת המחבר שהנסיון הוא מקרה שקרה, ומקרים יכולים להתחדש חדשים לבקרים, ובאופנים שונים, ואיה סוף כל המקרים שישלים את הנסיון?

הדרך אשר בה נכיר את הדברים הנחוצים לנו לדעתם
במרים כל דרוש לנו לדעת כי פה לא תהיה בקרת לאין
סוף ותכלית. למען מצוא הדרך הנכונה לחקירת האמת אין אנו
צריכים לנתיב שני למצא על ידו את הדרך ההיא ועוד למסכה
שדשית למצא בה את הנתיב השני ההוא, וכאלה לאין סוף יען
כי באופן כזה לא נגיע לנצח אל הכרת האמת כי לא נבוא אל
שום הכרה בעולם

ומקרה אחר יקרה את זה ואת הכנת כלי-חרשת החומריים
למען חרש ברזל נחויץ פטיש למען הכין הפטיש דרוש פטיש
שקדם לו; ולהכנת הפטיש הקודם הלא ג"כ היה דרוש פטיש ועוד
כלי-חרשת שלהכנתם היו דרושים כלי-חרשת קודמים להם, וכן
לאין סוף; האם יערב אדם את לבו להוכיח מזה, כי אין לאל ידי
בנייהאדם להיות חרשי ברזל? אבל כן הוא הדבר. בימים הקדומים
נסו האנשים ברוב עמל ויגיעת בשר להכין בכליהם, שהיו להם
מיום הולדם דברים קלים ובלתי שלמים בתכלית השלמות אחרי
אשר הצליחו להכין למו את הדברים הקלים האלה, נקל היה להם
להכין בעזרתם דברים קשים, נכבדים וטובים מאלה. כה צעדו
מצעד אל צעד ועלו במעלות מעבודה קלה עד הכנת כלי-חרשת
מהכנת כלי-חרשת אל עבודות אחרות והכנת כלי-חרשת יקרי הערך
עד אשר ברבות הימים ובהשתלמותם בעבודתם הגיעו עד היכלת
להכין כל הדברים הקשים במעט עמל ומבלי יגיעת בשר הרבה. —
כה יעשה לו גם רוח שכלנו בעזרת כחו שיש לו מיום הולדנו (1)
כלים רוחניים, ובעזרתם יגיעו אליו כחית חדשים לעשות מעשים
רוחניים חדשים (2), ועל ידם תבא אליו היכלת לברוא עוד כלים
רוחניים חדשים או לחקור עוד יותר ברוב עז ותעצומות, וכה מדי
פעם בפעם יצעד מעלה מעלה עד הגיעו אל מרום פסגת החכמה

§ 2

אחרי אשר ידענו איזה דרך ישכן אור לחקירת האמת ומה

---

(1) באמרי הכח שיש בנו מיום הולדנו, כונתי על מה שלא הגיע אלינו
ע"י סבות חיצוניות, ובספר הפילוסופיא אבאר הענין.
(2) פה אכנה אותם בשם "מעשים" ובספר הפילוסופיא שלי אפיין אור בהיר
עליהם.

המה הכלים שיש לאדם מיום הולדו אשר הם לבדם יספיקו להכין בעזרתם כלים אחרים למען הגיע אל מחוז חפצנו, נקל לנו להכיר כי זאת היא תכונת השכל וזו הדרך אשר בה נלך. ובוה אוסף פפרש הענין למען באר אותו היטב.

הרעיון האמתי (כי דבר ברור הוא שיש לנו רעיון אמתי) שונה הוא מנושאו (של אותו הרעיון), כי העגול הוא דבר לחוד ודמיון העגול הוא דבר לחוד, ואין דומה זה לזה; כי דמיון העגול אינו דבר שיש לו הקף ומרכז כהעגול וכמו כן דמיון הגוף אינו גוף בעצמו ויען כי הדמיון שונה הוא מהדבר המדומה, מוכח כי הוא (הדמיון) בבחינת עצמו דבר ניכר ומושג; ר"ל: הרעיון בנוגע להיותו בהתפשטות יוכל להיות נושא לדבר שני אשר גם לו יש היות הסתכלותית, והדבר השני הזה בבחינת עצמו הוא ג"כ דבר שיש לו עצמות, ויוכל להיות ניכר משלישי וכן עד אין סוף.

למשל, ראובן הוא דבר שיש לו עצמות; הדמיון מראובן הוא מהותו -- של ראובן -- בהשקפת הנפש. ויש לו (לדמיון) ג"כ עצמות, ושונה הוא הכלית שנוי מראובן; ויען כי הדמיון מראובן הוא עצם שיש לו היות מיוחדת לכן הוא ג"כ דבר ניכר בהשקפה, ר"ל שיוכל להיות נושא לדמיון אחר. הדמיון האחר הזה יכול בהשקפת ההתבוננות כל מה שיש לדמיון מראובן בהתפשטות. וכן גם זה הרעיון השני מהרעיון הראשון (מראובן) יש גם לו היות התפשטותית, ויוכל להיות ג"כ נושא לרעיון אחר וכן עד אין סוף.

§ 3.

זאת יוכל כל אחד לבחון בנפשו בהתבוננו שהוא יודע מה הוא ראובן והוא יודע שהוא יודע מה הוא ראובן, וגם יודע הוא כי הוא יודע: שהוא יודע מה הוא ראובן וכה הלאה עד בלי קץ

מזה יצא לנו, כי למען הכיר את מהותו של ראובן אין נחוץ לנו לדעת הרעיון מראובן ומכש"כ הרעיון מהרעיון של ראובן ואחת היא זאת כאלו אמרתי אינו דרוש לי לדעת, כי אני יודע, ועל אחת כמה וכמה אינו נחוץ לי לדעת כי אני יודע, שאני יודע. ידיעה כזאת אינה דרושה לנו כמו שאין נחוץ לנו לדעת

את מהות העגול, למען דעת את מהות בעל שלש צלעות (1)
אבל נהפוך הוא הענין אצל הרעיונות, כי למען דעת, כי
אני יודע נחוץ לי בטרם כל שאדע.

מזה יאיר, כי ידיעת הדבר עד תכליתו איננה רק מהות
הדבר בהסתכלות (מהות נושא הדמיון ברוחנו), ר"ל: אופן
הרגשתנו את ההיות - ההתפשטותית הוא הוא
הנכון והאמת.

עוד יאיר לנו מזה, כי למען דעת את האמת עד תכליתה
אין דרוש לנו כל אות ומופת אחר ודי לנו בהיות ברוחנו הרעיון
האמתי. כי כאמור למעלה אך למותר הוא לנו לדעת, כי יודעים
אנחנו, אשר אנחנו יודעים.

ועוד יאיר לנו מזה כי אי אפשר לשום אדם לדעת מה
הוא הנכון והאמת בתכלית האמת, אם אין לו רעיון שלם ומתאים
מהדבר או מהות הדבר בהסתכלות, כי ידיעת דבר עד תכליתו
היא רק מהות הדבר בהסתכלות (מהות נושא הדמיון).

ואחרי כי לאמת אינו דרוש כל אות ומופת, ודי רק להשיג
מהות הדברים בהסתכלות והתבוננות הנפש או - מה שאחת היא -
הרעיון האמתי, למען הרחיק כל ספק, הנה יצא מזה, כי לא
זאת היא הדרך הנכונה, אם יבוקש אות ומופת לאמת אחרי אשר
הגענו אל הרעיון האמתי ונהפוך הוא כי זאת היא הדרך הנכונה
במקום שם תשכן האמת בעצמה או במקום שם תבוקש מהות
הדברים בהסתכלות (מהות הנושאים) או הרעיונות (שהוראה אחת
לכלם), בסדר ישר ונכון (2)

§ 4

במסלול זה יבאו בהכרח ההקשים או פעולות השכל. ר"ל,
המסלול הזה איננו עצם ההקש להכיר סבות הדברים, ומכש"כ
שאיננו עצם ההשגה המשגת סבות הדברים, אבל הוא רק ההכרה,

---

(1) ראוי להתבונן כי בפה לא נתחקה על הענין, באיזה אופן הטבעה בנו
ההיות - ההסתכלותית הראשונה, כי מקומו בחקירות הטבע, ושם יבואר
ברחבה, וגם יתראה כי מבלעדי הדמיון אין חיוב ואין שלילה וגם אין
חפץ ורצון.

(2) בספר הפילוסופיא שלי אבאר מה הוא החפוש בנפש.

מה הוא הרעיון האמתי והוא יבחין בין הרעיון האמתי ובין יתר ההרגשות, והוא יתחקה על תכונתו (של הרעיון האמתי) למען הכיר ע"י זה את מדת כח שכלנו ואת רוח מבינתנו ינחה בארח מישור ובידו אנך למד בו ישר שכלו, להכיר על ידו את הדרוש לדעת להשכיל, כי יקבע לו חקים ומשפטים נכונים לתמכו ולסעדו ולהאיר לפניו דרכו למען יגיע אל מחוזו חפצו ולא ייגע ולא ייעף ע"י דברים שאין בהם חפץ

מזה נראה, כי המסלול הזה הוא קרן-אור ההשגה או רעיון הרעיון; ובאשר כי רעיון מרעיון הוא נמנע במרם הונח הרעיון הראשון לכן גם המסלול היא נמנע במרם הונח הרעיון.

מזה מוכח, כי זאת היא הדרך הנכונה ומסלת האמת, אשר תורנו להישיר את רוח שכלנו בקו ומשקלת הרעיון האמתי שהנחנו. ובאשר כי הערך שבין שני רעיונים דומה להערך שבין ההיות ההתפשטותית של שני הרעיונים האלה, יצא מזה, כי קרני-אור ההשגה שהם רעיון הישות השלמה בתכלית השלמות נעלים הם על קרני-אור ההשגה של שאר הרעיונות; ר"ל, רק זה הוא המסלול היותר שגם אם הוא יורנו את נתיב הרעיון המונח מההיות היותר שגמה, איך לנחות את רוח שכלנו

מזה יתראה לנו על נקלה, כי מדי יוסיף השכל להכיר רבות ונצורות כן ירביון כליו ומכשיריו אשר בעזרתם יצעד צעדי און; כי מהאמור למעלה יש בנו בהכרח רעיון אמתי כלי-חרשת רוחני שחנן הטבע אותנו בו שע"י השגתו יבחן גם ההבדל וההפרש שיש בין ההרגשה הזאת ובין שאר ההרגשות

§ 5

זה תוכן קצות דרכנו זה וחלק אחד ממסלולנו ויען כי מונח הוא מעצמו כי השכל יוסיף להכיר את עצמו, ואת רוחו יתכן ככל אשר יוסיף להכיר את הטבע לכן אין כל ספק כי שלמותו של חלק המסלול הזה הרב ככל אשר יוסיף השכל להשיג; ואז התעלה שלמותו מעלה מעלה אם יכונן השכל את רוחו אז הישגת ההיות השלמה בהחלט או יפיץ אור עדיה

ככל אשר רוח שכלנו ירבה דעת כן ירב להכיר כחותיו וחקות הטבע; ככל אשר ייטיב להכיר את כחותיו כן יקל עליו לנחות את

רוחו ולחוק לו חקים טובים ומשפטים ישרים; ככל אשר ירבה לדעת את חקות הטבע כן יקד עליו להרחיק עצמו מדברים שאין בהם חפץ. וזה הוא תוכן כל המסגול הזה. נוסף לזה הנה יש להרעיון בהסתכלות כל מה שיש לנושאי בהתפשטות ובפועל ולפי זה אם המצא ימצא בטבע דבר שאין לו כל יחש אל דברים זולתו או, לו גם תהיה לו היות בהסתכלות, המוכרחת להתאים עם ההיות בהתפשטות, לא יהיה לו גם כל יחש אל רעיונים אחרים (1) ר"ל לא נוכל להקיש ממנו אף מאומה. ולהפך כל הדברים שיש להם יחש אל דברים זולתם יושגו מאתנו ככל הדברים הנמצאים בטבע וגם למהותם בהסתכלות (בתור נושא) יהיה היחש הלזה, היינו ממנו יוכלו להיות מושגים רעיונים אחרים וכה יתרבה מספר כלי-חרשת הרוחניים שיהיו בעזרתנו לפלס מעגלנו.

זאת היתה מטת חפצי להראות ולהוכיח.

מהדברים האחרונים האלה שכך רעיון מוכרח להתאים עם נושאו במהות ההתפשטות יאיר לנו עוד כי למען ערוך דמות נאמן מהטבע מוכרח השכל לגזור כל רעיוניו מהרעיון אשר הוא תחלה ומקור לכל הטבע כלו. וכזה, גם מקור כל הרעיונים

§ 6

אולי יתמה מי עד החפץ, וישאל: מה ראיתי עד ככה להוכיח ע"י הקשים איזו דרך תורנו איך לנחות את רוח השכל באור נתיב הרעיון האמתי הנמצא בקרבנו כי מזה נראה, כאלו זולתם (זולת ההקשים) אין הדבר מובן מאדיו; ולכן יוכל הישואל להעמיק שאלה, מי זה לידנו יתקע, כי הקשינו הם נכונים ואמתיים, ואינם מטעים? כי למען הקיש הקש אמתי מן ההכרח כי נוציאו מרעיון מונח, אבל למען הוציאו מרעיון מונח, דרושה הוכחה על אמתות הרעיון המונח; לפי זה עלינו עוד להביא ראיה על אמתות ההוכחות וראיה לראיה, וקראיה היא ראיה עד אין קץ!

אבל זאת היא תשובתי: לו על פי מקרה צוכח שכל איש

(1) מי יש לו יחש? כל מה שיוצא מאיזה דבר, וכל מה שמוציא איזה

לפרם לו נתיב כזה בחקירות הטבע, אשר על ידו רכש לו באנך הרעיון האמתי המונח רעיונים אחרים בסדר ומשטר נכון, או לא פסח על שתי הסעפים ורא עלה על לבו שום ספק באמתתם (1) יען וביען האמת כפי שהראינו למעלה, תעיד על עצמה, ורא היה דרוש לו לבקש עזר משען ומשענה, אבל יען כי מקרה כזה הוא מן הנמנע, או יקר המציאות, הייתי אנוס לכונן הדבר באופן כזה, אשר אם עפ"י מקרה לא נגיע עדיו או יהיה לאל ידנו להשיגו ע"י עיון ובשקול אותו בפלס ומאזני משפט. ויחד עם זה היתה מגמתי להוציא לאור בהיר כשמש בצהרים, כי למען הוכיח את האמת וצדקת ההקש אין צרך לנו בכלי-חרשת רוחנים אחרים (באמצעים אחרים), בלתי אם באמת ובהקש הצדק בלבדו, כי את ההקש הצדק הוכחתי בהקישו אותו בצדק ובמשפט ועוד ידי נטויה להוכיח אותו. — ועוד אויתי, כי בני האדם ירגילו בזה את עצמם לעיון פנימי.

§ 7

שרש דבר נמצא בזה, כי חזון יקר הוא ובלתי נפריץ, שיחקר הטבע במשטר נכון ובסדר הראוי הוא תלוי בהקשיו מטעים שקננו למו בלבנות בני האדם. ובספר הפילוסופיא (חקר-אלוה) שלי אתן מקום לבחינת סבותיהם עוד מניעה אחת נצבת לשטן לחקירות האלה, כי דבר קשה הוא עד מאד וגם דרוש לזה שכל גדול וחד מלבד זה עוד תלוי הוא באיכות הטבע האנושי שהוא כאמור משהנה תמיד ועוד ישנן סבות רבות אשר לא אפרוט אותן בזה. ואם ישאלני השואל מדוע אנכי בעצמי לא חשתי בטרם כל להראות לדעת את אמתות הטבע בסדר ובמשטר הזה, אחרי כי האמת תתגלה מעצמה, או אענה אף אני חקקי ואיעצהו לבל יבהל ברוחו לפגל ולגעול הכל כשקר בעבור איזו משפטים נפרדים (פאראדאקסע זאטצע), ויט לבו להבין ולהשכיל את הסדר אשר בו הוכחתי הכר ואז יראה כי קלעתי אל מטרת האמת. וזה הוא אשר הניעני לתת מקום להקדמתי זאת

ואם בכל אלה עוד ימצאו פוסחים על שתי הסעפים, שיטיכו

(1) כמו שמטעם זה גם אנחנו לא נספוק באמתתנו זאת.

ספק באמת הראשונה, ובכל אשר נקיש בקו ומשקל האמת הראשונה, או אין זאת בלתי אם מן השפה ולחוץ, בפיהם כן ידברו ולכם אחרת יחשוב או היינו מוכרחים להניח כי ישנם אנשים אשר גם עיני שכלם מוכות בסנורים, מעודם ומתכונתם או ע"י איזה מקרה חיצוני כהו עיניהם, כמו ע"י משפטים קדומים ומהעים שהתגנבו אל לבם להוליכם תועה. אנשים כאלה את נפשם לא ידעו ואת בשרם לא יכירו אם יחייבו או ישללו דבר מה לא ידעו עד מה מהחיוב או מהשלילה; ומלתם על לשונם, כי אינם יודעים מאומה, וגם זאת לא ידעו כי אינם יודעים מאומה ואף זאת לא יגידו בהחלט כי יפחדו להחליט בזה, כי הם נמצאים כל עוד אשר אינם יודעים מאומה; וכה לא ימצאו טוב לפניהם מהשתיקה, למען לא ימלט מפיהם דבר הקרוב לאמת עם אנשים כאלה אין לדבר דברי מדע בנוגע לעולם המעשה יאדצם ההכרח להאמין כי נמצאים הם, ויכריחם לדרוש ולחפש כל המביא להם תועלת (גשמי) ולפעמים גם לחייב או לשלול ולהשבע על אמתות דבריהם אלה אבל חוץ מבעולם המעשה אם יוכח להם דבר מה ע"י מופת אם המופת נכון או מטעה, אם ישללו או יחייבו או יכחישו דבר מה, או לא ידעו, כי שוללים מחייבים, או מכחישים הם את הדבר ההוא ולכן יהיו בעינינו כנולמי עפר אשר כל רוח אין בהם

§ 8

עתה נראה מה שיצא לנו מחקירתנו:
ראשית למדנו להכיר את המטרה אשר משתדלים אנחנו לכונן אליה את לבנו וכל מחשבותינו
שנית ראינו איזה הוא הטוב במעיני ומקורי הדעת אשר בעזרתו נוכל להגיע עד השתלמותנו
שלישית מצאנו את הדרך הישרה אשר יבחר לו השכל למען ילך מישרים ואיוו דרך יוסיף לקנות חכמה בפלס רעיון אמת עפ"י חקים ישרים ונכוחים
למען נעשה זאת אל נכון ולא נלך עקלתון תעורנו מסדת למודנו (מעטה אדע) זאת:
(א) להבחין בין הרעיון האמתי ובין ההרגשות האחרות

ולעצור בעדן מקרוב עד רוח שכלנו
(ב) לקחת מידה חקים ומשפטים, אשר עד פיהם ובקום
הנמוי נשיג ונבין הדברים שאינם ידועים לנו.
(ג) למצוא סדר נכון ומשמר ישר לבל להוגיע וכבל להלאות
אותנו בדברים שאין בהם חפיץ
ואחרי דעתנו כל הדבר וכל המעשה אשר נעשה:
(ד) מצאנו ראינו כי יתר שאת ויתר עז למסלת הלמוד הזה
אחרי אשר נשיג הרעיון מהעצם היותר שלם ולכן ראשית כל
עלינו לשום לבנו להתאמץ להגיע חיש מהר עד הכרת מהות
העצם ההוא.

ה

§ 1

ראשית דבר נתחיל בחלק הראשון של מסלולנו אשר
יורנו להבריל ולהבחין בין הרעיון האמתי ובין ההרגשות האחרות,
ולעצור בעד רוח שכלנו מערבב רעיוני-שקר (המשגה), רעיוני רוח
(כדי לב), ורעיונים מסופקים (הספק) ברעיונות אמתיים. חפצי
להאריך בענין הזה ולבארו באר היטב, למען ילמד הקורא וירגיל
עצמו להכיר דבר נחוץ כזה וגם מפני שרבים הם המסופקים
באמת אם אמת היא, יען כי לא ישימו לבם אל ההבדל שבין
ההכרה האמתית ובין יתר ההכרות. האנשים האלה דומים הם
לאנשים, שבעת שהיו ערים לא היו מסופקים כי הם ערים;
אך כאשר פעם אחת קרה להם בחלום חזיון לילה כי דמו שהם
ערים, ואחרי כן בהקיצם ויראו כי חלום מתעה הוא כאשר כן
יקרה לעתים לא רחוקות, אז גם בהקיץ החלו לספוק, אם ערים
הם באמת; וסבת הספק שלהם היא, כי לא ידעו ההבדל שבין
ישן ובין ער.

אמנם יש לי להעיר בזה, כי לא אתחקה פה על שרש מהות
כל רעיון ביחוד ולא אתאמץ לגזור כר רעיון ממקורו ועלתו כי
כל אלה מקומם בהפילוסופיא, אבל רצוני בזה, לחקור דצרך

וללבן רק כל הנוגע אל מסלולנו היינו מה המה אלה : רעיון-שקר (המשגה) רעיון-רוח (בדי-לב) ורעיון מסופק (הספק) ואיך נרחיקם משכלנו

§ 2

הבחינה הראשונה הבחין את תכונתו של רעיון-רוח (בדי לב - פינגירטע אידעע)

יען כי כל המחשבות החשובנה או דבר נמצא בפועל או רק מהותו של דבר ורעיוני-רוח נמצאים על פי רוב במחשבות מדברים הנמצאים בפועל לכן אדבר ראשונה מרעיוני-רוח כאלה שבדאו לנו רק את ישות הדבר והדבר בעצמו הבדוי לנו באופן כזה הוא מושג ומובן או נחשבהו למושג ומובן למשל אנכי עשיתי בנפשי שקר לצייר לי בחזיון רוחי כי ראובן מיודעי הולך לביתו או בא לשחרני וכדומה. עתה אשאל : מה דבר הרעיון הזה ? רואה אני כי דבר המחשבה הוא אפשרי אבל לא הכרחי ולא נמנע - נמנע, הוא דבר שתכונתו הכלול בקרבה סתירה אם נחשוב אותו לדבר נמצא הכרחי הוא דבר שטבעו יכלול בקרבו סתירה אם נחשבהו לדבר בלתי נמצא אפשרי הוא דבר שישותו בטבעה לא תכלול כל סתירה בין אם נחשבהו לנמצא בין אם נחשבהו לבלתי נמצא ; יהכרח או מניעת מציאותו תלוי בסבות חיצוניות שאינן ידועות לנו, כל עוד שנצייר לנו ברעיון רוחנו את מציאות הדבר הזה. ולכן אחרי אשר יודעו לנו הכרחות או מניעות ישותו התלויות בסבות חיצוניות בלתי ידועות לנו אז לא נוכל עוד לצייר לנו מאומה מישות הדבר הזה.

§ 3.

מזה יוצא לנו כי את האלהים או את העצם היודע כל לא נוכל להבינו ודציירו לנו ברעיון-רוח. כי בנוגע לעצמנו אחרי אשר ידעתי שאני נמצא, לא אוכל לצייר לי לא כי אני נמצא ולא כי אינני נמצא (1) כן לא אוכל לצייר ברוחי כי הפיר עובר

(1) כי כל דבר כיון שהוא מושג, הוא מתגלה מעצמו ולכן דרוש לנו רק

תוך חור המחט, וכמו כן אחרי אשר אדע את הכונת האלהים לא אוכל לעשות לי ממנו כל ציור ברעיון רוחי ולא אוכל לערוך לי ממנו דמות נמצא ולא לדמות אותו לי כבלתי נמצא (1). והוא הדין אם נאמר שמשאות שוא ומרוחים הם מחוייבי המציאות מטבעם. מזה יאיר לנו מה שאמרתי כי רעיוני-הרוח שדברנו עתה מהם לא יסבו על דברי אמת עולמים (2)

§ 4

בטרם נוסיף לדבר פה המקום להעיר כי ההבדל שיש בין מהות דבר אחד ובין מהות דבר שני ישנו גם בין ישותם של שני הדברים ההם. לו היה ברצוננו, למשל, לחשוב לנו מראובן רבן הישות הכללית, הרי הוא כאלו חפצנו לשום עין על טבע ההיות. למען נחשוב לנו מהותו של ראובן ולמען יבואר לנו אחרי כן אלה כי ראובן הוא עצם וככל אשר נוסיף לדמות לנו את המציאות באופן כללי ביותר כן תצער ותמעט הבהירות והזכות של המחשבה הזאת, וכן יקל לנו לבדות בלבנו ישותו של איזה דבר. ונהפוך הוא בהפכו כי ככל אשר נוסיף לחשוב דבר באופן יותר פרטי כן נוסיף להשיגו ולהבינו יותר וכן יכבד עלינו לצייר ברוחנו שישותו של דבר זה נמצאת בדבר זולתו גם מבלי אשר נתבונן אז על משטר וחקות הטבע ההערה הזאת היא נחוצה עד מאד ודרושה לחפצנו

§ 5

עתה עת לנו להתבונן ולהתחקות על הענין אשר רגילים

משל ודוגמא (ביישפיעל) ולא מופתים והוכחות. והוא הדין בהפכו, שדרוש לנו רק להתחקות עליו ולחקרו, ומיד יתראה לנו לשקר. וזה נראה בקרוב בדברנו ברעיוני-רוח הסובבים על אדות המהות.

(1) יש להתבונן, כי אמנם רבים יאמרו, כי פוסחים הם על שתי הסעפים, אם יש ה' או אין. אבל אין להם מה' כל דעת זולתי את שמו אשר שמעו. או יציירו להם בדמיונם איזה ציור אשר יכנהו בשם ה', ושאינו מתאים כלל עם הכונת ה' כפי שאראה במקום הראוי לזה.

(2) ובקרוב אראה כי בדברי אמת-עולמים אין מקום למדוחי רעיון-רוח נתעה. אמת-עולמים הוא דבר שאם הוא מחוייב, לא ישלט בו כל שלילה לעולמים. אמת-עולמים והראשונה היא, כי יש ה', אבל אין זאת אמת עולמים, כי ראובן חושב כי כדילב (Chimära) אינם דבר הנמצא בפועל היא אמת-עולמים, אבל אין זאת אמת-עולמים, כי ראובן איננו חושב.

אנחנו לכנותו משכיות לבב ורעיון-רוח אעפ"י שיודעים אנחנו כי עשינו בנפשנו שקר לצייר ברוחנו דבר אשר לא כן בדיו - דרך משל, אעפ"י שאני יודע כי הארץ היא כדורית בכך זאת לא תמנעני מאומה מלהגיד לרעי כי הארץ היא חצי כדור וכחציו של תפוח המאגח על השלחן; כמו כן אוכל להגיד לרעי כי השמש סובב את חוג הארץ, וכדומה.

אם נתבונן על הדבר הזה בעין פקוחה או נמצא, כי גם מראשית כזאת דברנו ואין כל חדש - אבל עלינו לשים לב החלה, כי לעתים לא רחוקות יקרה לנו המקרה, כי הלכנו תועה ואחרי כן נפקחו עינינו לראות, כי תעינו - עוד נוכל לצייר ברוחנו, או לכל הפחות להאמין כי עוד אנשים זולתנו תעו עתה כמונו בתחלה ושגגה אחת להם ולנו; או כי הם עוד ילכו תועה בדרך הזאת כל אלה נוכח לצייר בחזיוננו ולדמות בנפשנו כל עוד אשר לא נראה, לא כי הם נמנעים ולא כי הם הכרחיים, ובעת שאגיד לרעי כי הארץ איננה כדורית וכדומה או לא פעלתי בזה כל פעולה אחרת זולתי, כי העליתי על זכרוני משגה וטעות שהיה לי בתחלה, או שיוכל להתעות את לבי עתה או לאחר זמן, ומצייר אני ברוחי או אאמין כי האיש אשר אני מדבר אדיו הוא נתעה או יוכל לתעות בשוא הזה כאמור למעלה, אוכל כל אלה לדמות במשכיות דבי רק כל עוד אשר לא אראה לא מניעותם ולא הכרחיותם; כי כאשר תבורר לי אחת משתי אלה, או לא יהיה עוד לאל ידי לצייר לי בזה ברוחי ואז רק יאמר לי כי פעלתי און (ודברתי שקר)

§ 6

עוד לנו להזכיר בזה הנחות דמיונית שנצייר ברוחנו, למען תבחן ותצרף לנו החקירה שנחקור; ולפעמים נצייר לנו הנחות מדברים נמנעים. למשל נניח כי הנר הדולק כעת איננו דולק, או נניח כי הוא דולק במקום שאין שם כל גוף וגשם הנחות כאלה בנמצא, ואף כי בשקר יסודן.

ובאמת בהנחות האלה לא עשינו בנפשנו כל חזיון רוח. כי באופן הראשון (כי הנר הדולק איננו דולק) העליתי על זכרוני לבי

נר אחר שאיננו דולק (1) (או הנר הזה בהערר השלהבת) וכל מה שחשבתי מהנר המדומה, כל אלה דמיתי לי מהנר האמתי רק בהערר השלהבת - באופן השני (כי הנר דולק במקום הנמצא רק בדמיון רוחנו), פניתי את לבי מכל הגופים הסובבים את השלהבת, למען יוכל הרוח להתבונן על האבוקה בפני עצמה ולמען יוכל לשפוט מזה, כי האבוקה לא תכלוך בקרבה סבת כליונה והאבוקה והשלהבת לא השתנו לו לא היו הגופים הסובבים אותן, וכאלה עוד לפי זה אינם רעות-רוח; כי אם דעות נאמנות וברורות (2).

§ 7

עתה נשים לבנו אל רעיוני-הרוח הנוגעים אל המהות בלבדה או אל המהות ביחד עם דבר שבפועל או ישות לזה דרוש לנו להתבונן ביותר כי במדה שתמעט השגתו והכרתו שר רוחנו הצופה ומביט על דברים רבים, כן יגדל כחו לעשות לו דמיון רוח וציורים בדואים במשכיות לבו; ובמדה שתגדל השגתו כן ימעט כשרונו לעשות לו מחוות ודמיונות כמו שהראינו למעלה, לא נוכל לעשות לנו כל ציור ודמיון כל עוד אשר חושבים אנחנו שאנחנו חושבים או לא חושבים (ר"ל כל עוד אשר נתבונן להבין דבר לאשורו); כמו כן לא נוכל לצייר לנו, דרך משל, כי היתוש הוא גדול מאד עד כדי קץ אחרי הכרנו טבעו של גוף כמו כן אחרי הכרנו חכונת הנפש, לא נוכל לצייר לנו כי היא בעלת ארבע זוויות, אף כי בפינו נוכל להגיד הכל (3), אבל כאמור

(1) להלן בדברנו מרעיוני הרוח, בנוגע למהותי הדברים, יצא לנו ברור, כי רעיוני הרוח לא יציירו לנו כל חדש ולא יחדשו לנו מאומה, רק יעלו על זכרונו דבר או ענין שכבר מצא קן לו בלכותינו או בדמיונו, ורוחנו יתבונן על ענינים רבים יחד אבל בכלבול. דרך משל, בהעלותנו על לוח לבנו את השיחה והמבטא ועץ השדה, או רוחנו הוא קבצם יחד, באופן מבולבל, ויצייר לנו, כי העץ מדבר. והוא הדין אצל הישות, אם נחשבנה לנו רק כגדר הישות הכללית, כי אז בנקל לצרף וליחס אותה אל כל דבר וענין שיעלה בעת ההיא (מדי נחשוב מהמציאות הכללית) על זכרונו. ההערה הזאת ראויה להתבונן עליה בשום שכל. (2) והוא הדין בההנחות שנניח למען באר תנועות ידועות המתאימות עם מחוות הגלגלים. אבל אחרת היא, אם מההנחות שנניח על תנועות הגלגלים, נקיש על תכונת וטבע הגלגלים; ויוכל היות כי באמת תכונה אחרת להם, כי למען באר התנועות האלה נוכל לחשוב לנו סבות אחרות המסבכות אותן. (3) לפעמים יעלה האדם את מלת "נפש" על זכרונו, ויצייר לו או דמיון גופני ויציירו לו שתי אלה יחד או יוכל להאמין בנקל כי ידמה לו או יצייר

לעיל במדה שקצרה דעת האדם מהכיר הטבע, כן יקל עליו לעשות לו מחוות ונשיאי רוח, למשל, שהעצים מדברים ובני-האדם יתגלגלו ביו רגע באכזב או במעין שהרוחות יופיעו בראי-מוצק אשר על הקיר כי יתהוה יש מאין, וגם שהאלהות התלבש לפעמים בצורת חיה או אדם וכיוצא בזה עד אין מספר :

§ 8

ואם יעלה על לב מי שאולי רק חזיון לב ורעות רוח הוא אשר יגביל בעד רעיון-רוחנו, ולא ההכרה וההשגה האמתית ר"ל כי אחרי אשר עשיתי לי איזה חזיון רוח, והסכמתי ברצוני החפשי כי כן הוא הדבר בפועל, אז אין עוד בכח רעיוני לדמות לי הדבר באופן אחר דרך משל אחרי אשר עשיתי בנפשי שקר לצייר בחזיון רוחי כי לטבע של איזה גוף יש איכות ידועה ובכח רצוני החפשי החלטתי להסכים לדעה הזאת, כי יש בפועל טבע כזה להגוף הזה, אז לא אוכל עוד לצייר לי דבר המתנגד להסכמה הזאת; דרך משל שגוף היתוש גדול מאד עד אין קץ; וכמו כן אחרי אשר כוננתי לי רעיון-רוח ממהות נפש האדם לא אוכל עוד לציירה לי כמרובעת, ועוד כאלה וכאלה. נבחון נא הדבר הזה

ראשית: אחת משתי אלה, או יחייבו לנו מתנגדינו החולקים על דעתנו) או ישללו מאתנו את כח ההכרה וההשגה אם יחייבו הלא כל אשר ייחסו לרעיון-הרוח מההכרח ליחס גם להכרה ואם ישללו, אז אנחנו היודעים כי יודעים אנחנו, נשמע נא מה שידברו

לפי דברתם יש בכח הנפש להרגיש הרגשות שונות אבל אין ביכלתה להרגיש את עצמה ולא הדברים הנמצאים זולתי מה שאינו דבר בפני עצמו ולא ימצא בכל מקום, ר"ל הנפש ביכלתה להוציא ולברוא הרגשות ומחשבות, אבל אינן הרגשות

ברוחו נפש גשמית; יען כי לא יבדיל בין השם ובין הדבר בעצמו. פה אחלה את פני הקורא, כי כל יעשה מעשהו בחפזי, וכל יבהל לשום בזה תהלה מבלי שום לב. ובו בטחתי כי לא יעשה כזאת, אחרי אשר יתחקה ויתבונן בעין פקוחה על כל האמור לעיל ועל אשר אגיד לו להלן

ומחשבות דברים הנמצאים. ובוה תהיה הנפש בעיניהם, בא זו פרטים כאלהים

עוד יגידו כי יש לנו או לנפשנו חרות כזאת שיש בכחה לכבוש אותנו או את עצמה וכמשול ממשל רב גם בחפשיותה כי אחרי אשר עלתה לה מדבר איזה דמיון ברוחה ונתנה לרעיון-רוח הזה את הסכמתה או לא תוכל עוד לחשוב ולצייר לה את הדבר הזה באופן שני וחזיון-רוח זה יכריחנה לחשוב לה הדברים רק באופן אחד, ושהוא איננו מתנגד לחזיון-רוח הראשון; וכמו שמוכרחים הם (מתנגדינו) ע"י פעולת רעיון-הרוח שבדאו להם להת תקף ועזו להפוכות האלה אשר אעבירם בזה תחת שבט הבקרת בכל זאת לא נרבה בזה אותות ומופתים והוכחות למען השיב למתנגדינו דבר 1). נעזוב אותם עם הבליהם ונראה מה יצמח לנו משיחתנו אתם דבר אמת ונכון בעד עניננו.

§ 9

כאשר יתבונן הרוח על דבר מדומה, שהוא שקר מטבעו, להכירו ולהשיגו ולהקיש ממנו, מה שיסתעף ממנו בסדר ישר, או נקד יהיה לו לגלות חיש מהר כל מה ששקר יצוק בו ולעמתו, אם הדבר המדומה אמת הוא מטבעו והרוח יתבונן בו דמען הכירו, ויחל לגזור ממנו בסדר נכון מה שיסתעף ממנו אז יצעד הלאה באין מעצור לפניו וכמו שראינו בדבר המדומה שיסודו שקר מיד יתעורר השכל לגלות מדוחיו ותהפוכותיו שיסתעפו ממנו

לפי זה אחרי אשר נשיג הדבר בברור ונבין אותו לאשורו אין לנו עוד לפחוד כי כח המדמה יעשה זר מעשהו בחזיון רוחנו כי אם הגד נגיד כי אנשים יגולגלו בין רגע בחיתו יער ובהמות

---

1) יען כי נראה כאלו הקשתי כל אלה מהנסיון ויוכל מי להגיד, כי אינו מספיק לו, יען כי חסר המופת, לכן אביא בזה גם ראיה מספקת לכל אשר ירדשנה: יען כי אין בטבע מאומה אשר יתנגד אל חקותיו ונהפוך הוא, כי הכל יתהווה עפ"י חוקיו ומשטריו הנאמנים, באופן שהכל יפעול פעולותיו החרוצות על פי הקיו של הטבע הערוכים במשטר וערך קצוב בהשתלשלות כלחי מופסקת, הלא יצא לנו מזה, כי הנפש אחרי תבין דבר לאשורו, תוסיף לפעול פעולותיה אלה בהסתכלות (אביעקטיף). ראה להלן (פרק ה) בדברנו מרעיון-השקר.

שדי. אז רק שפתנו תמללנה בדרך כללי והשכל לא השיג מזה כל מושג, ר"ל משפט, או התקשרות נושא ונשוא; כי לו היו לו כאלה, הלא יחד אתם התרועעו ונגולו כספר לפני השכל גם האמצעים גם הסבות אשר תסובבנה את המעשה הזה; וגם על טבע הנושא והנשוא לא התבונן או הרוח ובכן אם רק המחשבה הראשונה לא תהיה בדויה בחזיון רוחנו וממנה תסתעפנה כל המחשבות האחרות אז כעב מהר יכלו כל חזיוני-רוח ודמיונים נמהרים

§ 10

ויען כי רעיוני-רוח לא יוכלו להיות זכים וברורים כי אם גדולים ומבלבלים וסבת הבלבול היא, כי השכל יכיר מרכב מאוחד, מרכב מחלקים רבים רק מקצתו ולא יבחין בין החלק הידוע לו ובין החלקים שאינם ידועים לו, וגם יקבץ במכשיו יחד כל החלקים הרבים הנמצאים בכל דבר מבלי הבחין ביניהם מאימה, לכן יצא לנו מזה:

ראשית - כי מחשבה מדבר פשוט (בלתי מרכב) היא בהכרח זכה וברורה, מפני שדבר פשוט לא יושג במקצתו כי אם או כלו מושג או כלו בלתי מושג.

שנית תצא לנו מזה כי אם נחלק ברעיוננו את הדבר המרכב לחלקיו הפשוטים, ונתבונן על כל חלק בפני עצמו או יסור ויחלוף הבלבול

ושלישית תצא לנו מזה, כי רעיון-רוח בטבעו איננו פשוט כי אם מרכב ממחשבות שונות ומבלבלות, המוסכות על דברים שונים הנמצאים בטבע או על מקרים שונים או בבאור יותר נכון, כי יתהוה מקבוץ מחשבות שונות שלא נסכים להן 1, כי לו היה בטבעו פשוט (בלתי מרכב) אז היה ברור וזך ולפי זה אמתי - ולו היה מרכב ממחשבות ברורות וזכות, אז היתה ההרכבה

---

1) יש להתבונן, כי רעיון-רוח, בבחינת עצמו, לא יבדל הרבה מהחלום, רק כי סבות החלום נסתרות מהישנים, וסבות רעיון-הרוח גלויות וידועות להערים, ומהן (מסבות רעיון הרוח) יכולים הם לשפוט, כי הדמיונות האלה בעתם אינם נובעים מדברים חיצונים. — אבל המשגה, כמו שתראה לנו בקרוב (בראש פ"ה) הוא חלום בהקיץ, ואם יפרץ חק אז יבונה רוח עושים.

גם כן ברורה וזכה, ולפי זה גם אמתית - דרך משל אחרי אשר הכרתי את טבע העגול וטבע המרובע, או לא אוכל עוד להרכיב שני אלה לדמיון אחד ולצייר ברוחי עגול בעל ארבע זוויות וכמו כן לצייר את הנפש, וכדומה

§ 11

עתה נחזור להוציא את הקשנו בקצרה ולראות איך אין לנו לפחור כי רעיון-רוח יוכל להתכולל ולהתערב באיזה אופן עם רעיונים אמתים

כי בנוגע להסוג הראשון של רעיון הרוח, שדברנו ממנו בראשונה, שאצלו הדבר בעצמו מושג ומובן בברור הלא ראינו, כי במקום שהדבר המושג מאתנו בברור וגם ישותו, בבחינת עצמם אמת עולמים, לא נוכל לעשות בנפשנו כל ציור רעיון-רוח מדבר זה. ואם ישותו של דבר מחשבתנו איננה אמת עולמים, אז אין לנו רק לדמות ולהמשל ישות הדבר עם מהותו ולהתכונן על חקי הטבע בנידון זה

ובנוגע לסוג השני של רעיון-רוח, שאמרתי שהוא מרכב ממחשבות שונות ומכולבלות, ממקרים ודברים שונים הנמצאים בטבע, אבל לא נתנו לו הסכמתנו הלא כמו כן ראינו כי לא נוכל לעשות לנו כל ציור בדוי מדבר פשוט (בלתי מרכב) ונוכל רק להשיגו ולהכירו; והוא הדין בדבר מרכב אחרי נתכונן עד כל אחד מהחלקים הפשוטים אשר מהם הרכב, כי מדברים כאלה לא נוכל לצייר לנו כל מאומה אשר איננו אמת, יען כי יהיה עלינו אז להתכונן ורצייר לנו איך ומדוע נהיה הדבר הזה

ה

§ 1

אחרי אשר יצא לנו זה בברור נתחקה נא על דמיון השקר ונחקורה, באיזה אופן יתהווה, ואיך נשמור לנפשנו מהלכר במצודהו.

שני אלה לא יכבדו עוד עלינו עתה, אחרי אשר בארנו את רעיון-הרוח כי אין בין רעיון-הרוח ובין רעיון-השקר כל הבדל אחר וולתי כי לרעיון השקר נחוצה הסכמתנו (אנערקעננונג), ר"ל (כמו שבארתי לעיל) שבהעלות דמיון השקר לא יתגלו לנו הסבות אשר מהן יודע לנו, כי איננו נובע ממקור דברים חיצונים, בעוד שברעיון רוח יודע לנו זה ע"י הסבות המתגלות לנו ורעיון השקר אינו כי אם חלום שנחלום בעינים פקוחות או חלום בהקיץ

רעיון השקר יסוב או על אודות ישותו של איזה דבר שמהותו ניכרת, או על המהות, כמו רעיון-הרוח. אם יסוב על הישות או יבחן ויצרף באופן כזה שהורינו בציורי רעיון-הרוח כי אם בטבע איזה דבר מושג לחייב את ישותו בהכרח או הוא מן הנמנע כי נתעה ונשגה בשפטנו על אדות ישות הדבר הזה אבר אם ישות הדבר הזה אינה אמת-נצחית כמהותו והכרחיותה או מניעותה של ישותו תלויות בסבות חיצוניות או יצרף וילבן באופן שלמדנו בבקרת רעיון-הרוח, כי בקרת אחת לשניהם.

בנוגע לסוג השני שר רעיון השקר המוסב על המהות, או גם על מקרים הנה מחשבות כאלה בזהכרח מבוטלות תמיד ומרכבות ממחשבות שונות ומבולבלות מדברים הנמצאים בטבע דרך משל כי יציירו האנשים ברוחם כי נמצאים אלהים שונים שוכנים ביערות, בחיתו שדי וכדומה להם או כי ישנם גופים שמהתחברותם בלבד יתהווה השכל; כי המתים יכולים לחשוב מחשבות, לדבר ולהתהקך; כי אנשים יכולים להונות ולרמות את האלהים ולסובבו בכחש ועוד כאלה וכארה

§ 2

אבל רעיונים זכים וברורים אינם יכולים בשום אופן להיות כזבים, ואין כל שקר בקרבם כי רעיונים מהדברים המושגים מאתנו בברור שלם, הם או פשוטים לגמרי או מרכבים מרעיונים פשוטים לגמרי (ר"ל נגזרים ומסתעפים מרעיונים פשוטים לגמרי). אבל שרעיון פשוט לגמרי לא יוכל להיות שקר בשום אופן יבין ויכיר כל איש אחרי דעתו מה יכונה אמת או השגה, ומה יכונה שקר.

בנוגע לרמות דיוקנה ותבניתה של האמת, הוא דבר נכון, כי מחשבת האמת תכדל ממחשבת השקר, לא רק בתבניתן ובדמותן החיצוניות כי אם גם בפנימיותן וזה העקר אם בונה אמן יצייר ברוחו איזה בנין במשטר וסדר ישר גם אם הבנין הזה לא נבנה ולא יבנה עדי עד הלא רעיון הבנין שהמציא הבונה ברוחו הוא רעיון-אמת והרעיון לא ישונה בהמצא הבנין או לא ימצא. ונהפוך הוא, דרך משל אם יגיד איש, כי ראובן נמצא, מבלי אשר ידע כי ראובן נמצא, או הרעיון הזה, ביחשו למי שאמרו שקר או יותר נכון הוא איננו אמתי גם אם באמת ראובן נמצא כי המאמר: "ראובן נמצא" הוא אמת רק ביחשו למי שיודע אל נכון שראובן נמצא

מזה יצא לנו כי יש ברעיונים איזו עצמות המבדלת בין האמת ובין השקר, ואת העצמות הזאת נבקר ונחקור עתה, למען השיג לאמת פלס יותר נעלה, וכבר אמרנו למעלה, פ"ג, כי עלינו לנחות את מחשבתנו בנתיב הרעיון האמתי, וכי המסלול הוא קרן-אור ההשגה או השגת-ההשגה ולהכיר לדעת את איכותי ומשיגי השכל.

§ 3

גם לא נוכל להגיד כי ההבדל יתהווה ע"י זה שהרעיון האמתי יסודו בהשגת הדבר על פי סבתו הראשונה, אף כי גם בזה יש הבדל גדול בין הרעיון האמתי ובין רעיון השקר כמבואר למעלה; אבל רעיון אמתי יכונה גם הרעיון הכולל בהסתכלות את מהותו של איזה חק ומושכל וזה אין לו כל סבה כי הוא מושג בעצמו ומעצמו

לפי זה דמותו של הרעיון האמתי מחוייב להמצא בעצם הרעיון ההוא מבלי כל יחוש לרעיונים אחרים, ואין כל נושא מסבב סבתו של הדמות הזה, כי אם הוא תלוי רק בכח ובטבע השכל בעצמו

נניח עתה, כי השכל השיג איזו מהות דבר שלא היה עוד לעולמים כמו שמציירים להם כמה אנשים את שכל האלהים במרם ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואז לא היה כל נושא למושג הזה, כיון שבשום אופן לא היה יכול המושג להיות פעולת

הסתכלות באיזה דבר במרם המצאו) או יהיו כל המחשבות והמושגים שיסתעפו וישתלשלו ממנו בסדר נכון אמתים ובלתי מגבלים מדבר חיצוני רק תלויים בכח ומבע השכל בלבד. ולכן עלינו לבקש את צורת הרעיון האמתי ברעיון האמתי הוזה בעצמו ומוצאה רק מטבע השכל בלבד

§ 4

למען התחקות על זה נציג לפנינו איזה רעיון אמתי, שיודעים אנחנו ידיעה ודאית שנושאו הנהו רק יליד חויון רוחני ואין דוגמתו בהתפשטות במטבע כי מרעיון כזה תצא לנו חקירתנו באופן היותר נעלה והוא מה שיאיר לנו מהאמור למעלה (פ"ד)

למען צייר לי מושגו של כדור מרמה אני ברוחי איזה סבה לזה, דרך משל כי חצי עגול יסוב על מרכזו וכאלו מהסבוב הזה יתהווה הכדור. הרעיון הזה הוא בודאי אמת ואף עפ"י שיודעים אנחנו, כי בטבע ההווה מעולם לא התהווה עוד כל כדור באופן כזה, בכל זה הוא דמיון אמתי ואופן היותר נקל לצייר לנו מושגו של כדור.

עתה לנו להתבונן, כי הדמיון הזה מחייב את סבובו של חצי העגול. החיוב הזה היה שקר אם לא היה נקשר ומחובר עם מושגו של הכדור או עם הסבה המסכבת את התנועה ההיא, או בכלל אם היה רק חיוב מפשט. כי באופן זה היה כל מגמת שכלנו רק לחייב את התנועה של חצי העגול שאיננה נכללת במושגו של חצי העגול ואיננה נגזרת ממושגה של הסבה המסכבת אותה (את התנועה)

לכן רק זה לבד הוא השקר, מה שנחייב מה מאיזה דבר מה שלא נכלל במושגו שציירנו לנו ממנו, כמו המניחה או התנועה של חצי העגול מזה יצא לנו, כי רעיונים פשוטים אינם יכולים להיות בלתי אמתים, כמו דרך משל המחשבה הפשוטה מחצי עגול מהתנועה מהכמות ועוד כאלה וכל מה שיחייבו הרעיונים האלה הוא נכלל במושגם ולא יעברו חקו לכן נוכל לברוא לנו מחשבות פשוטות כטוב וכישר בעינינו, ואין לנו רדאוג פן נלך תועה.